

סיכומים לחומש

בראשית

פרקים יח-נ

לכיתה ב

פרשת וירא

פרק יח

פסוקים	הנושא
א-ח	הכנסת האורחים של אברהם.
ט-טו	בשורת הולדת הבן.
טז-לג	תפילת אברהם על אנשי סדום.

התחלנו בביקורו של ה' את אברהם. קראנו את פירוש רש"י, המסביר כי אברהם נמצא ביום השלישי לאחר ברית המילה וה' בא לבקרו. רש"י: "וירא אליו - לבקר את החולה. אמר רבי חמא בר חנינא: יום שלישי למילתו היה, ובא הקדוש-ברוך-הוא ושאל בשלומי".

בהמשך הפרק למדנו על הכנסת האורחים של אברהם. אברהם ממחר, הוא שרץ אל הבקר, והוא שמגיש את האוכל לאורחים. ראינו כיצד משתף אברהם את כל המשפחה בהכנסת האורחים: שרה מכינה עוגות, והנער – ישמעאל – מכין את הבשר. למדנו שאברהם אומר מעט – "וְאֶקְחָהּ פֶּתַח לֶחֶם וְסַעְדוּ לְבָבְכֶם" – ועושה הרבה: "וַיִּמְהַר אַבְרָהָם הָאֱלֹהִים אֶל שָׂרָה וַיֹּאמֶר: מִהְרֵי שְׁלֹשׁ סָאִים קָמַח סִלְתִּי, לֹשֵׁי וְעֹשֵׁי עֲגוֹת... וַיִּקַּח בֶּן פֶּקֶד רֶדֶךְ וְטוֹב... וַיִּקַּח חֲמָאָה וְחֵלֶב וּבֶן הַבָּקָר אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּתֵּן לִפְנֵיהֶם".

הרחבנו בנושא הכנסת אורחים וביקור חולים וראינו, כי למקיימים אותם יש שכר בעולם הזה ובעולם הבא; למדנו את המדרש בילקוט שמעוני תורה פרשת קדושים רמז תריא: "אמר רבי יוחנן: שישה דברים אדם עושה אותם אוכל מפירותיהן בעולם הזה והקרן קיימת לעולם הבא, ואלו הן: הכנסת אורחים וביקור חולים והשכמת בית המדרש ועיון תפילה והמגדל בניו לתלמוד תורה והדן את חברו לכף זכות".

המשכנו בבשורה שמבשרים המלאכים לאברהם על הולדת בנו ועל צחוקה של שרה. למדנו כי ה' גוער בשרה על צחוקה ושואל את אברהם "לָמָּה זֶה צָחָקָה שָׂרָה?" – ראינו כי על צחוק של אברהם בפרק יז פסוק יז ה' לא גער – ניתן להביא את הרעיון המופיע ברש"י לפרק יז פסוק יז: "למדת שאברהם האמין ושמח, ושרה לא האמינה ולגלגה. וזהו שהקפיד הקדוש-ברוך-הוא על שרה ולא הקפיד על אברהם, שלא האמינה שבגילה היא עדיין יכולה ללדת".

בהמשך למדנו כי ה' מגלה לאברהם על רצונו להעניש את אנשי סדום בגלל חטאיהם. למדנו כי ה' מצפה מאברהם שיתפלל על אנשי סדום, ואולי כך הם יינצלו. כן למדנו על-פי פירושו של רש"י: "לא יפה לי לעשות דבר זה שלא מדעתו, אני נתתי לו את הארץ הזאת, וחמשה כרכין הללו שלו הן... קראתי אותו אברהם, אב המון גוים, ואשמיד את הבנים ולא אודיע

לאב שהוא אוהבי? – ה' נתן את כל הארץ לאברהם וכן מינה אותו להיות "אב המון גויים", ולכן הוא מגלה לו מה הוא עומד לעשות בארץ השייכת לו ובאנשים שתחת חסותו. ניתן גם להסביר שה' מצפה מאברהם שיתפלל על אנשי סדום, ואולי כך הם יינצלו.

למדנו על חטאיהם של אנשי סדום וראינו מה לא בסדר בהתנהגותם? למדנו כי הם פוגעים באורחים ולא מאפשרים לאף אחד מתושבי העיר לסייע לאורחים.

בסוף הפרק למדנו על דבקותו של אברהם ועל הוויכוח הארוך שהיה לו עם ה' בניסיון להציל את תושבי סדום למרות היותם חוטאים. ראינו כי אנשי סדום נוהגים בדיוק ההפך מדרכו של אברהם – ובכל זאת הוא מתפלל בעדם ומנסה להצילם. זה המקום להדגיש כי גם אם אנו חלוקים על מישחו, אין זה אומר שאי-אפשר לדאוג לו ולסייע לו.

פרק יט

פסוקים	הנושא
א-טז	המלאכים מגיעים ללוט.
יז-כט	הצלת לוט וחורבן סדום.
ל-לח	לוט ובנותיו נמלטים מצוער.

בפרק למדנו על הגעת המלאכים לסדום. למדנו על הכנסת האורחים של לוט: למרות היותו בעיר שתושביה אינם מכניסי אורחים, הוא ממשיך לקיים את מצוות הכנסת אורחים שספג בביתו של אברהם. למדנו על המושג "גירסא דינקותא" – הדברים שלמדתי בילדותי – וחשיבותו; וכמו כן על חשיבות הדבקות בצדיק ובאנשים טובים שמהם ניתן ללמוד.

בהמשך למדנו על רשעותם של אנשי סדום, שכולם, ללא יוצא מהכלל – "מִנְעֵר וְעַד זָקֵן כָּל הָעָם מְקַצֶּה" – רצו לפגוע באורחים שבאו לסדום. למדנו שזו גם הסיבה להשמדתה של סדום, כי במצב זה כבר לא ניתן היה לתקן.

הרחבנו על רשעתם של אנשי סדום מהמדרש הבא וממקורות נוספים:

מדרש אגדה בראשית פרשת וירא פרק יח: "ומהו מעשיהם של אנשי סדום? כשהיה אורח עובר עליהם, היה כל אחד ואחד נותן זהוב [מטבע זהב], אבל פת לא היו נותנים לו, והיה מת ברעב. לאחר שהיה [העני] מת, היה כל אחד ואחד נוטל [לוקח] זהב שלו.

וכשהיה אדם מוליך לשם פירות [למכור] או מיני קטניות למכור, היה כל אחד ואחד נוטל אחד מן הפירות, והיה אומר לבעל הפירות: 'אני לא נטלתי אלא פרי אחד'. וכך היו עושין לו עד שהיו נוטלין [לוקחים] כל מה שהביא בידו".

למדנו כי הצלת לוט, אשתו ובנותיו היתה בזכותו של אברהם – ולא בזכות מעשיהם, כפי שנאמר: "וַיְהִי בִשְׁחַת אֱלֹקִים אֶת עֲרֵי הַכְּפָר, וַיִּזְכֹּר אֱלֹקִים אֶת אַבְרָהָם, וַיִּשְׁלַח אֶת לוֹט מִתְּנוּךְ הַהֶפְכָּה".

בהמשך הפרק למדנו על אשת לוט ועל כך שלא הקשיבה לדברי המלאך שאמר: "הִמְלִיט עָלַי נִפְשִׁי, אֵל תִּבְיט אַחֲרַי, וְאֵל תַּעֲמֹד בְּכָל הַכְּפָר, הִתְרַה הִמְלִיט פָּן תִּסָּפֶה". למדנו כי נאסר על לוט להביט לאחור כדי שלא יתעכב או כדי שלא יראה בצרת שכניו וירצה להישאר בעיר ולסייע להם וכדומה.

למדנו שאשת לוט הפכה לנציב מלח. למדנו על הפירושים המסבירים זאת כעונש על חטאה : היא לא רצתה שהאורחים יקבלו אוכל טעים, כפירוש פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) בראשית פרשת וירא פרק יט – "אשתו של לוט אפילו מלח לא הביאה לפניהם, ולפיכך נהייתה נציב מלח"; או שהלכה לבקש משכניה מלח כדי שיבינו כי יש בביתם אורחים – בראשית רבה פרשת וירא פרשה נא : "באותו הלילה שבאו המלאכים אל לוט מה היא עושה? הולכת אל כל שכנותיה ואומרת להן : תנו לי מלח שיש לנו אורחים, והיא מכוונת שיכירו בהן אנשי העיר, על כן ותהי נציב מלח".

סיימנו את הפרק בהולדת מואב ובן עמי – אבות האומה של העמים מואב ועמון.

פרק ב

פסוקים	הנושא
א-יח	אברהם ומלך גרר.

בפרק למדנו על הגעתו של אברהם לגרר. אברהם עובר מאלוני ממרא לגרר. ראינו לאור פירושו של רש"י: "ויסע משם אברהם - כשראה שחרבו הכרכים ופסקו העוברים והשבים נסע לו משם". לאחר חורבן סדום ועמורה חדלו אנשים לעבור בדרכים, ואברהם, שרצה להמשיך ולקיים את מצוות הכנסת אורחים, עבר לגרר – מקום שבו מצויים אנשים.

אברהם מגיע לגרר, אך חושש ש"אין יראת אֱלֹהִים בַּמָּקוֹם הַזֶּה". הוא חושש שייקחו את שרה ויהרגו אותו, ולכן הוא מבקש משרה לומר שהיא אחותו. למדנו את המושג "אין יראת אֱלֹהִים" לאור פירושו של רש"י לפסוק יא, ד"ה "רק אין יראת אלקים": "אכסנאי שבא לעיר, על עסקי אכילה ושתייה שואלין אותו או על עסקי אשתו שואלין אותו: אשתך היא או אחותך היא?" כלומר אברהם מבין כי אין יראת אלוהים במקום מפני שאנשי המקום לא שאלו אותו אם יש לו מזון ומשקה, אלא התעניינו אם שרה היא אשתו או אחותו. ניתן גם לנסות ולתת דוגמאות נוספות המעידות על יראת אלוהים, כגון דאגה היכן ילון, שמירה על כבודו ורכושו של אברהם וכד'. בסוף הפרק נראה כי יש יראת אלוהים בגרר.

למדנו כי לאחר שהקב"ה מתגלה לאבימלך, הוא משיב את שרה לאברהם. הוא נותן לאברהם "צֶאֱן וּבָקָר וְעֶבְדִּים וּשְׁפָחָת", ובנוסף מזמין אותו להישאר ולגור בגרר: "וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ: הִנֵּה אֶרְצִי לְפָנֶיךָ, בְּטוֹב בְּעֵינַיִךְ שָׁב". ניתן להשוות לסיפור של לקיחת שרה לבית פרעה, ולראות כי פרעה מסלק את אברהם ממצרים לאחר שנודע לו כי שרה אשתו, ואילו אבימלך מזמינו להישאר: "וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ: הִנֵּה אֶרְצִי לְפָנֶיךָ, בְּטוֹב בְּעֵינַיִךְ שָׁב".

למדנו על גדולתו של אברהם: הוא אינו כועס על אבימלך, ואפילו מתפלל בעדו, וכך נרפאים אבימלך, אשתו ושפחותיו. למדנו את מאמר חז"ל: "כל המתפלל על חברו נענה תחילה". נשים לב כי אין הקב"ה חייב להיענות לתפילותינו, אבל גם תפילות שלא נענו לא היו לחינם.

פרק כא

פסוקים	הנושא
א-ז	הולדת יצחק.
ח-יג	המסיבה ביום היגמל את יצחק.
יד-כא	גירוש הגר וישמעאל.
כב-לד	כריתת הברית בין אברהם לאבימלך.

בפרק למדנו על הולדת יצחק בדיוק במועד, כפי שהבטיח ה' לאברהם: "וַיֹּאמֶר אֱלֹקִים: אֲבֹל שָׂרָה אִשְׁתְּךָ יֵלֶדְתְּ לָךְ בֶּן, וְקָרָאתָ אֶת שְׁמוֹ יִצְחָק, וְהִקְמַתִּי אֶת בְּרִיתִי אִתּוֹ לְבְרִית עוֹלָם לְזֶרְעוֹ אַחֲרָיו". דברנו על קיום הבטחות ועד כמה חשוב לעמוד בהתחייבויות. למדנו את מאמר חז"ל על דברי שרה – "צחק עשה לי אלקים" – המסבירים כי ביום שנפקדה שרה היתה שמחה גדולה בעולם, מכיוון שעקרות נוספות נפקדו, וכן חולים נרפאו, ונענו תפילות רבות.

בהמשך למדנו על המסיבה שערך אברהם ביום היגמל את יצחק. במסיבה רואה שרה את בן הגר המצרית מצחק. הסברנו את משמעות המילה **מצחק** – צוחק, לועג. נפרש על-פי הפשט כפי שמפרש רמב"ן: "וראתה אותו מלעיג על יצחק או על המשתה הגדול" (אף שיש על כך פירושים נוספים, כפי שמביא רש"י בפירושו – שעשה עבודה זרה, שפיכות דמים או גילוי עריות). כמו כן ניראה את חששה של שרה "כִּי לֹא יִירָשׁ בֶּן הָאִמָּה הַזֹּאת עִם בְּנֵי עַם יִצְחָק": ישמעאל, בן השפחה, מנסה לתפוס את מקומו של בנה יצחק כממשיכו של אברהם, ולכן היא מבקשת מאברהם שיגרש את הגר וישמעאל. כמו כן למדנו שה' מסכים עם שרה, ולכן אומר לאברהם: "אַל יֵרַע בְּעֵינֶיךָ עַל הַנָּעַר וְעַל אִמָּתּוֹ, כֹּל אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵלַיךְ שָׂרָה שְׁמַע בְּקוֹלָהּ, כִּי בִיִּצְחָק יִקְרָא לָךְ זֶרַע".

בהמשך למדנו שאברהם עושה את דבר ה' ומשלח את הגר וישמעאל. הלכנו לאורו של רשב"ם, המפרש כי הוא נותן להגר לחם ומים שיספיקו לה לדרך, אך היא תועה בדרך, והמים נגמרים. הגר משליכה את ישמעאל תחת אחד השיחים ומתרחקת. ה' שומע את קולו של ישמעאל ומצילו. הוא פותח את עיניה של הגר, והיא רואה באר מים, וממנה היא לוקחת מים להשקות את ישמעאל. למדנו על נושא התפילה וניראה כי אדם הזקוק לדבר-מה, חשוב שיתפלל לה' ויבקש את בקשתו באופן ישיר, כפי שאכן נענה ה' לקול תפילתו של ישמעאל – ולא לקול בכיה של הגר ("כִּי שָׁמַע אֱלֹקִים אֶל קוֹל הַנָּעַר"), מכיוון שתפילת אדם על עצמו מתקבלת מהר יותר מאשר תפילת אחרים עליו.

בסיום הפרק למדנו על הברית שכרת אברהם עם אבימלך, לאחר שגזלו עבדי אבימלך את באר המים של אברהם. זיהינו מהי באר – שהמים שבה הם מי תהום, ולמדנו מה ההבדל בינה לבין בור מים – שהמים בתוכו הם כתוצאה מאיסוף מי גשמים.

בסוף הפרק עסקנו בנושא הכנסת האורחים של אברהם. בהסבר הפסוק "וַיֵּטַע אֲשֶׁל בְּבֶאֱרָ שִׁבְעָ וַיִּקְרָא שְׁם בְּשֵׁם ה' אֵל עוֹלָם" למדנו את שני ההסברים: 1. שמדובר על עץ אשל המספק צל במדבר; 2. מלון המספק אש"ל – אכילה, שתייה ולוויה (הגנה).

פרק כב

פסוקים	הנושא
א-יט	פרשת העקדה.
כ-כד	משפחת נחור והולדת רבקה.

בפרק למדנו על פרשת העקדה.

למדנו מדוע צריך ה' לנסות את אברהם? ראינו כי יש לכך סיבות רבות, שמנו את הדגש על שתי סיבות מרכזיות: 1. לתת שכר לאברהם, המקיים את דבר ה'; 2. כדי להראות לכולם שאברהם מוכן לעשות כל מה שיבקש ממנו ה'.

בביאור פירוש העקדה נסביר את פירוש המילה **עקדה**: קשירת הידיים והרגליים. הסברנו לאורו של רש"י, המסביר כי הציווי היה רק לעקוד את יצחק ולהעלותו על גבי המזבח – ולא מעבר לכך. למדנו מדוע לא אומר ה' לאברהם לקחת את יצחק, אלא: "קח נא את בְנִי, אֶת יְחִידְךָ, אֲשֶׁר אֶהְבֶּתָּ, אֶת יִצְחָק". נלך לאורו של רש"י – שהקב"ה לא רצה להבהילו אלא להודיע לו לאט-לאט, שלב אחר שלב; או כדי לתת לו שכר על כל דיבור ודיבור, דהיינו שכר על שהיה מוכן להעלות לעולה את בנו, שכר על כך שהיה מוכן להעלות לעולה את יחידו, וכך הלאה.

בהמשך דיברנו על זריזותו של אברהם בקיום המצווה. אברהם קם השכם בבוקר, חובש בעצמו את החמור, ולא מחכה שנערי יעשו זאת.

לאחר שאברהם קיים את דבר ה', קורא אליו מלאך ה' ואומר לו: "כִּי עָתָה יִדְעָתִי כִּי יִרְאֶה אֱלֹקִים אֶתָּה, וְלֹא חֲשַׁכְתָּ אֶת בְּנִי אֶת יְחִידְךָ מִמֶּנִּי". אברהם נושא את עינו ורואה איל נאחז בסבך בקרניו, ומקריב אותו לעולה. למדנו כי בראש השנה אנו תוקעים בשופר, העשוי מקרן של איל, כדי לבקש מה' שבזכות מסירותו של אברהם לעשות את רצון ה', אנו מבקשים כי הוא יסלח לנו – בניו.

זיהינו את השכר שמקבל אברהם: זרעו ירבה כחול הים וככוכבי השמים והמחשנו ברכה זו על-ידי הבאת מעט חול לכיתה וניסיון לספור את גרגריו.

סיימנו ברשימת התולדות של תרח. למדנו כי על פי רש"י מטרת הרשימה היא ללמדנו על הולדת רבקה, העתידה להתחתן עם יצחק בן אברהם.

פרשת חיי שרה

פרק כג

פסוקים	הנושא
א-ט	מות שרה ורצונו של אברהם לקנות חלקת קבר.
י-כ	קניית השדה ומערת המכפלה מעפרון החתי.

בפרק למדנו על מות שרה וקניית מערת המכפלה כחלקת קבר.

למדנו כי לחברון שם נוסף – קרית ארבע, זיהינו על-פי פירוש רש"י לפסוק ב את הסיבות לשם זה: 1. "על שם ארבע ענקים שהיו שם: אחימן, ששי ותלמי ואביהם". 2. "על שם ארבע זוגות שנקברו שם, איש ואשתו: אדם וחווה, אברהם ושרה, יצחק ורבקה, יעקב ולאה".

ראינו כי אברהם מבקש מבני חת לקנות חלקת קבר לשרה. ראינו את המדרשים המסבירים את הסיבה לכך, שאברהם רצה דווקא את מערת המכפלה כאחוזת קבר לשרה. מדרש שכל טוב בראשית פרשת חיי שרה פרק כג: "נתעסק אדם הראשון וחצב לו מערת המכפלה... ונקבר שם הוא וחווה, ולפיכך נתעסק אברהם אבינו לקנותה לקבורה". למדנו מדוע מעוניין אברהם לקנות את המערה – ולא רוצה לקבל אותה במתנה מכיוון שחפץ שאנו קונים שייך לנו, ואיש אינו יכול לערער על הקניין. בנוסף, דבר חשוב אנו מוכנים לקנות בכסף, וכך אנו מראים על חשיבותו.

ראינו כיצד, מרגיש אברהם, שהובטחה לו כל הארץ – אבל אפילו חלקת אדמה לקבורת שרה הוא צריך לבקש לקנות מבני חת, ולהדגיש בפני התלמידים את עוצמת הניסיון שבו עומד אברהם. בנוסף למדנו על מעמדו הרם של אברהם בעיני בני חת: "נָשִׂיא אֱלֹקִים אֲתָה בְּתוֹכָנוּ".

למדנו על דרך התנהלותו של עפרון: באוזני בני חת הוא מוכן לתת לאברהם את המערה והשדה חינם – "הַשָּׂדֶה נָתַתִּי לָךְ וְהַמְעָרָה אֲשֶׁר בּוֹ לָךְ נְתַתִּיהָ לְעֵינֵי בְנֵי עַמִּי נְתַתִּיהָ לָךְ קֶבֶר מִתְּךָ" אך בדו-שיח ביניהם הוא דורש ארבע מאות שקל כסף: "אֶרֶץ אַרְבַּע מֵאוֹת שֶׁקֶל כֶּסֶף בֵּינִי וּבֵינְךָ מָה הָוָא?". וכפי שאמרו חז"ל: עפרון אומר הרבה – ועושה מעט, ואילו אברהם אומר מעט – ועושה הרבה, כפי שראינו גם בזמן הגעת המלאכים לאוהלו: הוא הציע להם רק פת לחם – אך ערך להם שולחן מלא כל טוב.

פרק כד

פסוקים	הנושא
א-ט	אברהם שולח את אליעזר עבדו לחפש אישה ליצחק.
י-כז	פגישת עבד אבהם ורבקה ליד הבאר.
כח-סא	עבד אברהם בבית רבקה.
סב-סז	פגישת יצחק ורבקה.

בפרק למדנו על שליחותו של אליעזר, עבד אברהם, לצאת לחפש אישה ליצחק. למדנו על כך שאברהם לא מוכן שיצחק בנו יישא אישה מבנות הכנענים. ראינו כי הסיבה לכך היא כי הכנענים מושחתים במידותיהם, ודוגמה להשחתה מוסרית זאת נמצאת כבר אצל אבי האומה הכנענית, כנען: בגלל מעשיו קולל על-ידי סבו, נח: "אָרוֹר כְּנָעַן".

כמו כן ראינו כי אברהם מסרב לאפשר ליצחק לצאת מהארץ – אפילו לא לצורך חתונה. ולמדנו על חשיבות הארץ וקדושתה. ראינו מה משמעות קדושת הארץ – קיום מצוות התלויות בארץ כגון הפרשת תרומות ומעשרות, ביכורים וכד'; משמעות העלייה לארץ, הרצון להיקבר בארץ, עונש הגלות מהארץ כאשר עם ישראל חוטא בארץ, וכד'.

בהמשך הפרק למדנו על הגעתו של אליעזר לאור כשדים ותפילתו לה' שיסייע לו למצוא אישה ראויה ליצחק. זיהינו את התכונות שמחפש אליעזר בכלה המיועדת – אישה טובת לב וגומלת חסדים; ראינו כי אליעזר אומנם מחפש אישה טובת לב וגומלת חסדים המתאימה לבית אברהם, אך אין זה מספיק: היא גם חייבת להיות ממשפחתו של אברהם. לכן לא מספיקה הבחינה של רבקה כגומלת חסדים, המוכנה להשקות אותו ואת גמליו, אלא יש צורך לבדוק מי משפחתה, ולכן שואל אותה אליעזר: "בֵּית מִי אַתָּה?"

למדנו כי כשאליעזר מגיע לביתה של רבקה, הוא דואג קודם לגמלים, ולאחר מכן לאנשים שאתו. ניתן להרחיב גם בנושא ההלכתי כפי שפסק בהלכה: חובתנו לדאוג בראש ובראשונה למזונותיו של מי שלא מסוגל לדאוג לעצמו, דהיינו בעלי-החיים, ורק לאחר מכן לבני האדם, כפי שנכתב בגמרא, מסכת ברכות דף מ עמוד א: "אמר רב יהודה אמר רב: אסור לאדם שיאכל קודם שיתן מאכל לבהמתו, שנאמר: וְנָתַתִּי עֹשֶׁב בְּשֶׁדֶךְ לְבִהֶמְתְּךָ, והדר [ולאחר מכן] וְאָכְלָתָּ וְשָׂבַעְתָּ.

בהמשך ראינו כי לבן ובתואל אומרים: "מה יצא הדבר, לא נוכל דבר אליך רע או טוב. הנה רבקה לפניך, קח ולך, ותהי אשה לְבֶן אֲדֹנֶיךָ בְּאֶשֶׁר דָּבַר ה'"; אך בהמשך שואלים את רבקה אם היא רוצה ללכת עם האיש. הסברנו שמטרת שאלה זו היא להראות כי היה זה רצונה החופשי של רבקה להיות אשתו של יצחק, ולא הכרח.

למדנו על מפגש בין יצחק לרבקה. תחילה זיהינו כי יצחק יוצא לשוח בשדה. זיהינו את המילה **לשוח** כפי שהיא למדנות בפי חז"ל – מלשון שיחה. זו ההזדמנות להזכיר כי האבות – הם שתיקנו את התפילות: אברהם תיקן את תפילת שחרית, יצחק – את תפילת המנחה, ויעקב – את תפילת ערבית. כמו כן למדנו על נושא התפילה: התפילה כשיחה עם הקב"ה, ובה אפשר לבקש ממנו בקשות ולהודות לו על הטוב שגמל עמנו; ולהסביר מדוע קבעו אנשי כנסת הגדולה את נוסח התפילה ואנו מתפללים בנוסח קבוע – ולא מסתפקים בתפילה היוצאת מהלב – כדי שמי שלא יודע להתפלל כראוי יוכל להתפלל.

סיימנו את הפרק בנישואי יצחק ורבקה, והזכרנו את המדרש כי לאחר כניסתה של רבקה אל אוהל שרה חזרו הנר הדולק, הברכה בעיסה והענן לעמוד בפתח האוהל; וראינו כי רבקה ממשיכה את דרכה של שרה אמנו.

פרק כה (פסוקים א-יח)

פסוקים	הנושא
א-יא	מות אברהם.
יב-יח	תולדות ישמעאל.

התחלנו בלימוד נישואיו של אברהם לקטורה, ועל-פי רש"י זיהינו את קטורה כהגר: לאחר מות שרה חזר אברהם ולקחה. למדנו את משמעות המילה **קטורה**. והסברנו מהי קטורת – תערובת של בשמים המפיצים ריח טוב, וכך הסברנו את האמירה: "שנאים מעשיה כקטרת" כלומר הגר עשתה מעשה טוב בזה שלאחר גרושה מבית אברהם לא נשאה לאחר אלא המתינה לאברהם עד מות שרה.

בהמשך למדנו על פטירתו של אברהם אבינו וקבורתו במערת המכפלה על-ידי יצחק וישמעאל. למדנו מדוע נזכר יצחק הצעיר לפני ישמעאל הבכור ונסביר על-פי רש"י: פה רמוזה חזרתו בתשובה של ישמעאל. הוא קיבל כי יצחק הוא הבן הממשיך. לכן גם מוזכר שאברהם מת בשיבה טובה – כי ישמעאל עשה תשובה.

בהמשך למדנו על תולדות ישמעאל. זיהינו כי גם לישמעאל יש שנים-עשר בנים.

פרשת תולדות

פרק כה (פסוקים יט-לד)

פסוקים	הנושא
יט-כו	לידת עשו ויעקב.
כז-לד	עשו מבזה את הבכורה ומוכר אותה ליעקב.

בפרק למדנו על הולדת עשו ויעקב. פתחנו בזיהוי עשרים שנות העקרות של רבקה והקושי בדרכים להתמודד עם המציאות. יצחק ורבקה פונים אל ה' בתפילה ובבקשה לילדים ולמדנו על כוחה של תפילה.

למדנו שיצחק מתפלל "לְנֶכֶח אֶשְׁתּוֹ", כלומר הוא מתפלל שיהיו לו ילדים ממנה, כפי שמפרש רד"ק: "ויעתר יצחק – הרבה בתפלה על אשתו שתלד לפי שהיה אוהב אותה אהבה יתירה כמו שפירשנו, ומאהבתה לא רצה לקחת אשה אחרת עליה ולא אחת מנערותיה, לפיכך הרבה מאד בתפלה עד שנעתר לו האל". ניתן להסביר על-פי פירוש רשב"ם – כי יצחק מתפלל לנכח=בשביל אשתו; וכן ניתן להביא גם את הביטוי: "לְנֶכֶח אֶשְׁתּוֹ" כפירוש רש"י – שיצחק ורבקה עומדים שניהם זה כנגד זה ומתפללים אל ה'.

ראינו כי רבקה היא "בֵּת בְּתוּאֵל הָאֲרָמִי מִפְּדַן אֶרֶם, אֲחוֹת לְבֶן הָאֲרָמִי", ולמדנו לאורו של רש"י: כי גם מי שמגיע ממקום רשע וממשפחה, שיש בה דברים לא טובים, יכול להתקדם ולהיות צדיק כרבקה.

למדנו כי בזמן ההיריון מתרוצצים הבנים בקרבה, ולכן הולכת רבקה לדרוש את ה'. ראינו את המדרש שמביא רש"י, כדי להסביר את הדאגה שגורמת לרבקה ללכת לדרוש את ה': "כשהיתה עוברת על פתחי תורה של שם ועבר, יעקב רץ ומפרכס לצאת; עוברת על פתחי עבודה זרה, עשו מפרכס לצאת". התשובה שמקבלת רבקה היא: "שְׁנֵי גוֹיִם בְּבֶטְנִי, וְשְׁנֵי לְאֻמִּים מִמֶּעֶיךָ יִפְרְדוּ, וְלֹאִם מִלֵּאָם יֵאָמֵן, וְרַב יַעֲבֹד צָעִיר", כלומר: בבטנה תאומים, ומכל אחד מהם ייצא עם, והם ייאבקו זה בזה, אך הבכור יהיה משועבד לצעיר. ודיברנו על חשיבות הפנייה למורה, לרב או לצדיק כדי לברר וללבן נושאים חשובים.

בהמשך למדנו על הולדת הבנים ועל השמות הניתנים להם. זיהינו כי עשו קיבל את שמו כי נולד עשוי, או כי היה שעיר כעשב; ואילו יעקב קיבל את שמו בעקבות אחיזתו בעקב עשו אחיו.

בהמשך ראינו את הכיוונים השונים שאליהם התפתחו עשו ויעקב: "עָשׂוֹ אִישׁ יָדַע צִיד אִישׁ שָׂדֶה וַיַּעֲקֹב אִישׁ תָּם יֹשֵׁב אֶהְלִים". חשוב להביא בפני התלמידים את הסבר הביטוי "יֹשֵׁב אֶהְלִים" במשמעות של רועה צאן - "יֹשֵׁב אֶהְלִי וּמִקְנֶה", וכן במשמעות של תלמיד חכם, היושב באוהל של תורה ולומד. למדנו עם התלמידים כי יצחק אוהב את עשו. "וַיֵּאָהֵב יִצְחָק אֶת עֵשָׂו כִּי צִיד בְּפִיו". נלך לאור דברי חז"ל שהסבירו, שיצחק אוהב את עשו כי הוא מקיים מצוות כיבוד הורים ומביא לו לאכול מהציד שהוא צד; או כפירוש רש"י - שעשו צד את אביו בפיו, דהיינו מרמה את יצחק אביו ומראה את עצמו כאילו הוא צדיק אף על פי שאינו, ושואל את אביו כיצד לעשר מלח ותבן, שאלו דברים שאין צורך לעשרן - הכול כדי שיצחק יחשוב שהוא צדיק. למדנו כי אהבה זו לא היתה על חשבון יעקב; וכפי שמסביר רד"ק: "וַיֵּאָהֵב יִצְחָק אֶת עֵשָׂו - אין צריך לומר כי [את] יעקב היה אוהב, כי יותר היה אוהב יעקב מעשו". כלומר ברור כי יצחק אהב גם את יעקב.

בהמשך למדנו על מכירת הבכורה. נסביר את מהות הבכורה: לבן הבכור היה מעמד מיוחד, מפני שהוא ריכוז את כל המשפחה סביבו, והאחים הצעירים היו חייבים להתייחס אליו בכבוד. הבכורים - הם הדואגים למשפחה, והם גם אלו שהיו אמורים לעבוד את ה', אך גם יש להם חובות. למדנו את הפסוקים המתארים את עשו, וזיהינו כי עשו מזלזל בבכורה ונוהג בצורה לא מכובדת, כאשר הוא מבקש מיעקב "הֲלֹעִיטָנִי נָא" - שפוך לפי, מבלי שאתאמץ. אין הוא שם לב כי מדובר על סעודת הבראה לאביו על מות אברהם זקנו. ראינו כי מלבד"ם מרחיב על דמותו של עשו באירוע זה: "נזיד" - שהנזיד למאכל בני הבית נזד יעקב וזה היה מוטל על עשו, ולא רצה להתעסק בה כי היה איש שדה. ובפרט לחז"ל שהיה סעודת הבראה על מות אברהם והוא לא חש להתאבל על מות זקנו". - עשו לא לוקח אחריות.

"יובא [עשו] מן השדה עייף מן הרצח והשוד, ואיך יהיה הוא הקדוש או המפרנס את הבית?... התגברות כח תאוותו שלא נח מדרכו, רק ציוה שילעיטנו, ובולמוס רעבתנותו היה גדול כל כך עד שלא שם לב להכיר המאכל, רק קראו על שם צבעו שהוא אדום". - עשו עסוק רק בעצמו.

"האדום-אדום" - הלעט את האדום הזה שכוון על עצמו שהוא אדום ואוהב דם ורצח וכל מראה אדומה. מן המאכל האדום הזה שנאות אל טבעי, ובזה מבואר איך התפאר במה שהוא אדום ושופך דם. הוא עצמו קרא את עצמו אדום, להתפאר שהוא שופך דם". - עשו הוא אדם שלילי.

אלו הסיבות בגללם רוצה יעקב לקנות ממנו את הבכורה.

ראינו כי יעקב לא ניצל את מצבו של עֶשׂו כדי לקחת ממנו את הבכורה – שהרי לא כתוב שעֶשׂו היה רעב, אלא עייף. הוא מציע לעֶשׂו לקנות ממנו את הבכורה תמורת נזיד העדשים, ואכן עֶשׂו שמח על ההזדמנות. למדנו מדוע לא רצה עֶשׂו את הבכורה. על-פי אבן עזרא: הוא צייד ועלול למות, וכך לא ייהנה מירושה כפולה; על-פי רש"י: בעבודת ה' הוא עלול למות.

פרק כו

פסוקים	הנושא
א-ה	הרעב בארץ בתקופת יצחק; הציווי להישאר בארץ; וההבטחה לזרע ולארץ.
ו-טז	יצחק בגרר.
יז-כב	יצחק חופר בארות בנחל גרר.
כג-לג	התגלות ה' ליצחק וכריתת הברית עם אבימלך.
לד-לה	נישואי יעשו.

פתחנו את הפרק בסיפור הרעב שהיה בארץ. יצחק הולך לארץ פלשתים, לגרר, אך הקב"ה אוסר עליו לצאת מהארץ. ראינו שיצחק הולך דרומה, לכיוון מצרים. ראינו את המדרש, שבו אומר הקב"ה ליצחק: "לך אני מנעתי לירד למצרים, לפי שאתה עולה תמימה, לכך אין רצוני שתצא אתה חוצה לארץ"; ולהסביר שמפאת קדושתו של יצחק נאסר עליו לצאת מהארץ.

זיהינו את הברכות שמקבל יצחק מה': הברכה על קבלת הארץ והברכה לריבוי הצאצאים.

בהמשך למדנו על הגעת יצחק לגרר. יצחק מצליח מאוד בגרר, והפלשתים מקנאים בו ומסלקים אותו. ולמדנו על קנאה ועל תוצאותיה השליליות ונתייחס לביטוי "קנאת סופרים תרבה חוכמה" (תלמוד בבלי, מסכת בבא בתרא, דף כא, עמוד א) – קנאה בין אנשים חכמים, המביאה לידי לימוד מחכים נוסף כדי ללבן את הדברים – וזיהינו מתי קנאה היא חיובית, ומתי היא שלילית.

למדנו על חפירת הבארות של יצחק. הסברנו כי באר מים היא חפירה, שמטרתה להגיע למי התהום כדי לקבל אספקת מים סדירה – בשונה מבור המים, שהוא חפירה שמטרתה איסוף מי גשמים. נסביר את השמות של הבארות בהקשר לאירוע שבו הן נזכרו: עֶשֶׂק – פִּי הַתְּעֶשֶׂקוּ עִמּוֹ; שְׁטָנָה – לשטן הם לנו, כי בכל אשר אנחנו חופרים הם מריבים עמנו (על-פי פירוש רד"ק); רְחֻבוֹת – הִרְחִיב ה' לָנוּ וּפָרִינוּ בְּאֶרֶץ.

ראינו כי רועי גרר השתלטו על הבארות שחפר יצחק, אך במקום להתעמת אתם הוא בחר להתרחק ולחפור בארות חדשות. דברנו על הדרכים להימנע מעימותים, ולהסביר כיצד עליהם לנהוג בזמן מחלוקת ומריבה עם חבר.

למדנו על מעבר יצחק לבאר שבע וכריתת הברית עם אבימלך.

סיימנו בנישואי יעשו לנשים חתיות, וננסה לברר את התלמידים מדוע הצער, שהיה להוריו מהן, היה כה כבד.

פרק כז

פסוקים	הנושא
א-ד	יצחק רוצה לברך את עשו לפני מותו.
ה-יז	תוכניתה של רבקה.
יח-כט	יעקב מקבל את הברכות מיצחק.
ל-מ	עשו מגיע ליצחק לקבל את ברכתו, ומגלה שיעקב זכה בברכה.
מא-מו	רבקה מצילה את יעקב מפני עשו שרוצה להורגו.

פתחנו את הפרק בזיהוי מצבו של יצחק: "וַיְהִי כִּי זָקֵן יִצְחָק וַתִּכְהֶינּוּ עֵינָיו מֵרְאֹת". הסברנו את הביטוי "וַתִּכְהֶינּוּ עֵינָיו מֵרְאֹת" – נחלשה ראייתו. למדנו מדוע נחלשה ראייתו של יצחק עקב גילו – "כִּי זָקֵן יִצְחָק", או מסיבות נוספות כפי שהביא רש"י בפירושו: 1. "כדי שיטול יעקב את הברכות"; 2. "כשנעקד על גבי המזבח והיה אביו רוצה לשחטו, באותה שעה נפתחו השמים וראו מלאכי השרת והיו בוכים וירדו דמעותיהם ונפלו על עיניו, לפיכך כהו עיניו"; 3. "בעשן של אלו" – דהיינו עשן הקרבת הקורבנות לעבודה זרה שהקריבו נשותיו של עשו.

למדנו כי יצחק רוצה לברך את עשו לפני מותו. זיהינו כי לא מדובר בברכת הזרע והארץ, שקיבל יצחק מאברהם ושרה משך יעקב ליעקב, אלא ברכה על השפע הגשמי. ראינו כי יצחק מנסה לקרב את עשו: הוא שולח אותו לצוד ולהכין לו אוכל, וכך להיות ראוי לברכה. רבקה חוששת שיצחק רוצה שהבן הממשיך יהיה עשו, ולכן הוא רוצה לברכו בברכת ה'. "הֲנֵה שָׁמַעְתִּי אֶת אֲבִיךָ מְדַבֵּר אֶל עֶשָׂו אֲחִיךָ לֵאמֹר: הִבִּיֵאָה לִי צִיד וְעָשָׂה לִי מִטְעָמִים, וְאֹכְלָה וְאֶבְרַכְּךָ לִפְנֵי ה' לִפְנֵי מוֹתִי". היא יודעת את דבר ה': "וְרַב יַעֲבֹד צֹעִיר", כלומר הבן הצעיר הוא שאמור להיות הממשיך, ולכן היא פועלת באופן כזה שיעקב – הוא שיזכה בברכה שרוצה להעניק יצחק לעשו.

יעקב חושש לרמות את אביו יצחק. "אִילֵּי יְמִשְׁנֵי אָבִי וְהָיִיתִי בְּעֵינָיו כְּמַתְעַתֵּעַ וְהִבֵּאתִי עָלַי קָלָלָה וְלֹא בִּרְכָה". ראינו כיצד מתמודדת רבקה עם חששות אלו וכיצד היא לוקחת האחריות על כתפיה – "עָלַי קָלָלָתְךָ, בְּנִי" – ומכינה התחפוש ליעקב. לבסוף עושה יעקב כמצוות אמו.

למדנו כי יעקב עומד מול יצחק אביו. ראינו את החשש של יעקב, העומד בפני אביו שלא יודע כי הוא יעקב.

למדנו כי יצחק חושד כי לא עשו הוא העומד מולו, ומנסה לברר בכל החושים העומדים לרשותו מי מן הבנים הוא.

בהמשך למדנו על הגעתו של עשו. כשיצחק גילה כי העומד מולו הוא עשו, הוא מבין שיעקב – הוא שקיבל את הברכות; אך במקום לכעוס על כך הוא אומר: "גַם בְּרוּךְ יְהוָה". מכאן הוכחנו כי יצחק מבין שיד ה' היתה בדבר, ולכן הוא לא מצטער על נתינת הברכות ליעקב אלא חוזר ואומר "גַם בְּרוּךְ יְהוָה". בהמשך מספר עשו ליצחק כי יעקב לקח ממנו את הבכורה. חז"ל מסבירים כי כך הבין יצחק שעשה את הדבר הנכון, והברכות אכן הגיעו ליעקב; וכפי שהסביר רש"י, עוורונו של יצחק היה כדי שיעקב יקבל את הברכות.

בהמשך למדנו על בכיו של עשו והברכה שהוא מקבל מיצחק: "עַל תְּרֵבֶת תַּחֲיָה", וראינו כי עשו יפיל את פחדו על כולם כפי שמפרש כתר יונתן: "תהיה בוטח נכנס לכל מקום ומורא תביא"; ותתפרנס מהשוד ולא מעבודה, כפי שמפרש מדרש שכל טוב: "לא בזכות תורה ומצות אתה מתפרנס, אלא בלסטיות".

סיימנו ברבקה, השומעת על תוכניתו של עשו להרוג את יעקב, ורצונה שיעקב יברח לחרון ויהיה שם עד שעשו יירגע.

פרק כח (פסוקים א-ט)

פסוקים	הנושא
א-ט	יצחק מברך את יעקב ושולח אותו לפדן ארם לשאת אישה.

בפרק למדנו על שליחת יעקב לפדן ארם לשאת אישה מבנות לבן, אחיה של רבקה. ראינו שגם יצחק, כאביו אברהם, מסרב שבנו יישא אישה כנענית, כי כפי שכבר ראינו, הכנענים מושחתים במידותיהם.

ראינו כי הברכות שנותן יצחק ליעקב טרם לכתו אלו ברכות הזרע והארץ, שקיבל אברהם מהקב"ה ואותן העביר ליצחק; ויצחק – אף הוא מעביר ברכות אלו לבן הממשיך: "וְאֵל שְׁדֵי יִבְרָךְ אֶתְךָ וְיִפְרֹךְ וְיִרְבֶּךָ וְהִיִּיתָ לְקַהֲל עַמִּים" – ברכת הזרע. "וְיִתֶּן לְךָ אֶת בְּרִכַּת אַבְרָהָם לְךָ וְלְזֶרְעוֹ אֶתְךָ לְרִשְׁתָּהּ אֶת אֶרֶץ מִגְרִיד אֲשֶׁר נָתַן אֱלֹקִים לְאַבְרָהָם" – ברכת הארץ. מכאן ראינו כי יצחק אכן הבין כי הבן הממשיך הוא יעקב, אך רצה לקרב את עשו, ולכן אהב אותו ורצה לתת לו את ברכת השפע הגשמי.

בהמשך ראינו כי עשו הבין כי בנות כנען רעות בעיני אביו יצחק ולכן גם הוא נשא לאישה בת משפחה, את מַחֲלַת בַּת שְׁמָעָאל.

פרשת ויצא

פרק כח (פסוקים י-כב)

פסוקים	הנושא
י-כב	חלום יעקב.

בפרק למדנו על יציאתו של יעקב לחרן כדי לשאת אישה במצוות אביו. הסברנו את הביטוי **ויפגע במקום** על-פי הפשט – הגיע למקום; וכרחבה להביא את רש"י, המפרש שהמילה **ויפגע**, פירושה להתפלל ולבקש. מכך למדו חז"ל שיעקב תיקן את תפילת ערבית.

זיהינו את המקום כהר המוריה, מקום העקדה. הסברנו את דברי המדרש על מריבת האבנים, שמביא רש"י, ד"ה "וישם מראשותיו": "עשאן כמין מרזב סביב לראשו, שהיה ירא מפני חיות רעות. התחילו מריבות זו עם זו. זאת אומרת: עלי ניח צדיק את ראשו, וזאת אומרת: עלי ניח. מיד עשאן הקדוש-ברוך-הוא אבן אחת"; הראנו את הבסיס למדרש זה בפסוק: "וַיִּקַּח מֵאֲבְנֵי הַמָּקוֹם וַיִּשֶׂם מֵרָאשָׁתָיו", ובהמשך "וַיִּשְׁכַּם יַעֲקֹב בְּבֶקֶר וַיִּקַּח אֶת הָאֶבֶן אֲשֶׁר שָׂם מֵרָאשָׁתָיו".

למדנו על חלום יעקב. יעקב ראה סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה, ובסולם עולים ויורדים מלאכים. למדנו את פירוש רש"י, המזהה את המלאכים העולים כמלאכי ארץ-ישראל, שליוו את יעקב בארץ, ואת המלאכים היורדים כמלאכי חוץ-לארץ, שתפקידם ללוות את יעקב בדרכו הלאה.

זיהינו עם התלמידים את הברכות שמקבל יעקב מהקב"ה: "הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָתָּה שֹׁכֵב עָלֶיהָ לְךָ אֶתְנָנָה וּלְזֶרְעֶךָ" – ברכת הארץ. "וְהָיָה זֶרְעֶךָ בְּעֶפְרַיִם הָאָרֶץ" – ברכת הזרע. ראינו כי זה רצון הקב"ה, ולכן הוא מברך את יעקב בשתי ברכות אלו, שקיבל אברהם והעביר לבן הממשיך יצחק, וזה העביר לבן הממשיך יעקב.

בהמשך ראינו כי הקב"ה מבטיח ליעקב כי הוא לא יעזוב אותו וישמור עליו עד שובו בשלום אל הארץ.

יעקב מזהה את המקום כ"שְׁעַר הַשְּׁמַיִם". הסברנו על-פי פירוש רש"י, כי זה מקום המיוחד לתפילה.

יעקב נודר נדר. הוא מבקש מהקב"ה שיסייע לו, ישמור עליו בדרכו, ושייתן לו לחם ובגדים – ומתחייב לתת מעשר מכל רכושו. למדנו על הכרת הטוב ועל מצוות מעשר כספים ומעשרות.

פרק כט

פסוקים	הנושא
א-ח	יעקב והרועים ליד הבאר.
ט-יב	פגישת יעקב ורחל.
יג-ל	נישואי יעקב עם לאה ורחל.
לא-לה	לידת בני לאה : ראובן, שמעון, לוי ויהודה.

בפרק למדנו על פגישת יעקב עם רועי חרן. זיהינו עם התלמידים את חוש הצדק המפותח של יעקב, הגוער ברועים – "הֵן עוֹד הַיּוֹם גָּדוֹל, לֹא עַתָּה הָאֶסֶף הַמִּקְנֶה, הַשָּׂקוֹ הַצֶּאֱזָן וְלָכוּ רְעוּ" – מתוך מחשבה שאין הם עושים מלאכתם נאמנה, כלומר אינם רועים את הצאן, אלא יושבים סביב הבאר.

למדנו מדוע שמו רועי חרן אבן כה גדולה על פי הבאר וראינו כי זה מתוך חשש כי חלק מהרועים יגזלו את המים, ולכן כאשר אבן גדולה מונחת על פי הבאר, יוכלו להרימה רק כאשר ייאספו כל העדרים. כך זיהינו כי יעקב עומד להיכנס למקום של רשע, רמאות וגזילה, שמהם הוא יצטרך להישמר.

ראינו מהיכן שאב יעקב את הכוח לגלגל את האבן הכבדה. וראינו שכאשר יש לנו מטרה נעלה, אנו צוברים כוחות ומסוגלים לעשות דברים שבדרך כלל אנו לא מצליחים.

בהמשך ראינו כי יעקב בוכה. למדנו על-פי פירוש רש"י, כי יעקב הגיע לחרן לאחר שנאלץ לברוח מבית אביו מפני עֲשׂוֹ אחיו, ולכן בא ללא רכוש, והוא מצטער על שלא יוכל לתת דבר לרחל ומשפחתה.

ואכן, בהמשך הפרק ראינו כי לבן רץ לקבל את פני יעקב לא משום מצוות הכנסת אורחים, אלא משום שזכר כי אליעזר, עבד אברהם, הגיע עם רכוש רב וחילק מתנות; והוא חושב כי יעקב, נכדו של אברהם, הביא אף הוא מתנות. אין הוא יודע כי יעקב ברח מפני אחיו עֲשׂוֹ והגיע לחרן בחוסר כול.

למדנו שיעקב אוהב את רחל, ולבן מנצל זאת כדי שיעקב יעבוד בביתו שבע שנים. ראינו כי יעקב חשש שלבן ירמה אותו, ולכן הדגיש בהסכם כי הוא עובד "בְּרַחֵל בְּתֵדָה הַקִּטְנָה". הסברנו מושג זה ומשמעותו – כשרוצים לומר משהו באופן שיהיה ברור לחלוטין לצד השני, כך שלא יוכל להתחמק או לטעון שלא ידע. במקרה כזה מסבירים לו את הדבר "ברחל בתך הקטנה", כלומר בצורה מדויקת, שאינה מותירה מקום לספקות.

עם כל זאת ראינו כי הסכם זה לא עזר ליעקב: לבן רמה אותו והביא לחתונה את לאה הבכירה במקום את רחל. למדנו על החסד שעשתה רחל עם לאה אחותה על-פי פירוש רש"י: "לפי שמסר יעקב לרחל סימנים, וכשראתה רחל שמכניסין לו לאה אמרה עכשיו תכלם אחותי, עמדה ומסרה לה אותן סימנים": רחל מסרה ללאה את הסימנים המוסכמים שסיכמה עם יעקב כדי לא לבייש את אחותה ביום חתונתה.

לאחר שגילה יעקב כי נשא לאישה את לאה, הוא מוכן לעבוד שבע שנים נוספות תמורת רחל. הוא נושא לאישה את רחל, ואז מתחיל לעבוד בבית לבן שבע שנים נוספות.

סיימנו בהולדת ארבעת הבנים הראשונים של לאה והסברנו את משמעות שמם. ראובן - "כִּי רָאָה ה' בְּעֵינָי" - הקב"ה ראה את צרתה של לאה שהיא שנואה ולכן נותן לה בן. שִׁמְעוֹן - "כִּי שָׁמַע ה' כִּי שָׁנוּאָה אֶנְכִּי" - ה' שמע כי לאה שנואה ולכן נותן לה בן שני. לוי - "עָתָה הִפְעַם יִלְוֶה אִישִׁי אֵלַי כִּי יִלְדֹתִי לוֹ שְׁלֹשָׁה בָנִים" - לאה חושבת שיעקב יהיה אֶתָּה לאחר שילדה לו שלושה בנים. יהודה - "הִפְעַם אוֹדָה אֶת ה'". הסברנו מדוע הודתה לאה לה' רק בבן הרביעי, יהודה: מכיוון שהיה ידוע שייוולדו ליעקב שנים-עשר בנים ומהם ייבנה עם ישראל. ליעקב היו ארבע נשים, ולכן מכל אחת אמורים היו להיוולד שלושה בנים. משום כך כאשר ילדה לאה את הילד הרביעי, מעבר לחלקה, היא מודה לה'.

פרק ל

פסוקים	הנושא
א-כד	לידת שבעת הבנים הנוספים.
כה-לד	הסכם יעקב ולבן תמורת רעיית צאן לבן.
לה-מג	צאן יעקב מתרבה.

בפרק למדנו על לידת שבעת הבנים הנוספים של יעקב. למדנו על הולדת דינה וראינו את המדרש, המופיע בתלמוד בבלי, מסכת ברכות, דף ס עמוד א: "אמר רב: לאחר שדנה לאה דין בעצמה ואמרה: שנים-עשר שבטים עתידין לצאת מיעקב, שישה יצאו ממני, וארבעה מן השפחות – הרי עשרה. אם זה זכר – לא תהא אחותי רחל כאחת השפחות! מיד נהפכה לבת, שנאמר: ותקרא את שמה דינה". כך ראינו את דאגתה של לאה לאחותה רחל – שלא תהיה בדרגה פחותה מהשפחות.

בהמשך למדנו על רצונו של יעקב לחזור לכנען ובקשתו של לבן שיישאר.

למדנו על ההסכם של יעקב עם לבן לגבי רעיית הצאן: יעקב הציע ללבן שיוציא מהעדר את כל העקודים, הנקודים והטלואים, וישאיר רק את בעלי צבע אחד; ומעכשיו כל אלו שיוולדו עקודים, נקודים וטלואים יהיו שייכים ליעקב כשכר על עבודתו כרועה צאן לבן. כן למדנו על הדרך, שבה גרם יעקב להמלטת עקודים, נקודים וטלואים וראינו כי ה' היה בעזרו, ולאחר כל השנים, שבהן ניצל אותו לבן, הוא מצליח בעזרת ה' להתעשר.

פרק לא

פסוקים	הנושא
א-ג	יעקב מרגיש שאינו רצוי בבית לבן.
ד-יח	יעקב מספר לרחל וללאה על רצונו לחזור לכנען.
יט-מג	לבן רודף אחרי יעקב הבורח.
מד-נד	יעקב ולבן כורתים ברית.

בפרק למדנו על עזיבת יעקב ומשפחתו את חרן.

ראינו כי יעקב מרגיש כי אינו רצוי בבית לבן, כי בניו של לבן טוענים שאת כל עושרו עשה יעקב מלבן. ראינו כי יעקב משתף את רחל ולאה ברגשותיו, ומגלה כי אף הן מרגישות התנכרות מצד אביהן. יעקב מספר להן כי הקב"ה התגלה אליו ואמר לו לשוב לכנען, והן מסכימות. מכיוון שיעקב ידע שלבן יסרב לשולחו, הוא בורח עם משפחתו.

למדנו את פירוש רש"י, המסביר כי רחל גונבת את הפסלים של אביה כדי שיפסיק לעבוד עבודה זרה. למדנו כי עוולה לא מתקנים על-ידי יצירת עוולה אחרת, ולכן אם רחל רוצה שאביה יפסיק לעבוד עבודה זרה, עליה לנסות ולהסביר לאביה את הרע שבדבר, אך גנבה אינה הדרך הנכונה להפסיק זאת.

בהמשך הפרק למדנו על המרדף של לבן אחר יעקב ומשפחתו ועל התגלות ה' ללבן, שבה אוסר הקב"ה על לבן לדבר עם יעקב מטוב ועד רע. ניתן לתת לתלמידים להסביר את הביטוי **מטוב ועד רע**, וכן הבאנו את הפירושים השונים, כגון של הרמב"ן: "הישמר לך פן תדבר עמו לעשות לו טובה אם ישוב עמך מדרכו, או פן תפחידנו לעשות לו רעה אם לא יבוא עמך, כי אני ציוויתיו לשוב אל ארצו"; או כפירוש רד"ק ביחזקאל פרק כא: "מטוב ועד רע, טוב היה אצל לבן אם היה גוזל מיעקב רכושו ולא היה הורגו, ורע אם היה הורגו, ושניהם רעים אצל יעקב".

הרחבנו גם על חיפוש שעשה לבן במחנהו של יעקב, והתייחסנו לביטוי בפסוק לו: **"מִשְׁשָׁתָּה אֶת כָּל כְּלִי, מִה מְצֵאתָ מִכָּל כְּלֵי בֵּיתְךָ?"**

בסיום הפרק למדנו בקצרה על הברית שכרתו יעקב ולבן ועל בניית הגלעד. ראינו את משמעות המילים **יָגַר שְׂהִדּוּתָא** והרחבנו מעט על השפה הארמית. דיברנו על הדרך להתרחק ממריבה על-ידי התרחקות הדדית זה מזה.

פרשת וישלח

פרק לב

פסוקים	הנושא
ד-ז	יעקב שולח שליחים לעשו להודיע לו על חזרתו.
ח-כב	יעקב מתכוון למפגש עם עשו.
כג-לג	יעקב נאבק במלאך.

בפרק למדנו על יעקב, השולח שליחים לעשו כדי לבשר לו על חזרתו. יעקב ניסה להרגיע את כעסו של עשו על שקיבל את הברכות במקומו, וניסה להוכיח לו כי הברכות לא התקיימו. לכן הוא קרא לעשו "אדוני", ולעצמו קרא "עבדך", כלומר רומז לעשו כי לא התקיימה הברכה "היה גביר לאחיו". בהמשך הוא טוען: "ויהי לי שור וחמור צאן ועבד ושפחה", אבל לא זה מה שהובטח בברכה "ויתן לך האלקים מטל השמים ומשמני הארץ ורב דגן ותירש".

דברנו על החשיבות להשלים לאחר מריבה, ולברר אתם מהי הדרך הראויה לכך.

זיהינו בפסוקים כי עשו כלל לא מתייחס אל שליחי יעקב ולא מגיב להגעתם, אלא הולך לקראתו וארבע מאות איש עמו.

בהמשך למדנו על ההכנות של יעקב למפגש. יעקב חשש שעשו רוצה לפגוע בו. הוא לא ידע אם יש לו עדיין זכויות, או שהן תמו עקב חסדי ה' עמו כל השנים שבהן היה בחרן. ראינו כי יעקב מתכוון לפגישה בשלוש דרכים: הוא מתכוון למלחמה, ולכן חוצה את המשפחה והרכוש לשני מחנות: "ויחץ את העם אשר אתו ואת הציאן ואת הבקר והגמלים לשני מחנות"; הוא מתפלל אל ה': "ויאמר יעקב אלקי אברהם ואלקי יצחק... הצילני נא מיד אחי מיד עשו; ושולח לעשו מתנה עדרים רבים: "ויקח מן הבא בידו מנחה לעשו אחיו".

יעקב לא סומך על הנס, אלא קם ועושה מעשים.

סיימנו את הפרק בסיפור המאבק של יעקב במלאך. זיהינו את המלאך כשורו של עשו, וראינו כי הוא לא מצליח להכניע את יעקב. אומנם הוא פוגע ביעקב, אך לא גובר עליו. בהמשך מבקש יעקב מהמלאך שיברך אותו, ובעצם יאשר לו שהברכות שקיבל הן אכן שלו. המלאך מבשר לו כי בעתיד ישתנה שמו מיעקב, הרומז על "ויעקבני זה פעמים: את בכרתי לקח, והנה עתה לקח בכרתי" – לישראל, הרומז כי הוא אדם ישר: ישר אל. נתנו את ההסבר

המילולי למשפט: "כִּי שָׁרִיתָ עִם אֱלֹקִים וְעִם אֲנָשִׁים וְתוֹכַל", וראינו שהמילה שָׁרִיתָ פירושה נאבקה.

סיימנו בציווי על האיסור לאכול את גיד הנֶשֶׁה. הסברנו את הסיבה לאיסור כפי שמסביר בעל **ספר החינוך**: "מצווה זו כדי שתהיה רמז לישראל, שאף-על-פי שיסבלו צרות רבות בגלויות מיד העמים ומיד בני עֵשׂו, שיהיו בטוחים שלא יאבדו, אלא לעולם יעמוד זרעם", כלומר: כמו שֶׁשָׂרוּ של עֵשׂו לא הצליח להכניע את יעקב, כך לא יצליח איש להכניע את זרעו.

פרק לג

פסוקים	הנושא
א-טז	פגישת יעקב ועשו.
יז	יעקב נוסע לסוכות.
יח-כ	יעקב בשכם.

בפרק למדנו על פגישת יעקב ועשו.

זיהינו שיעקב – הוא הראשון הפוגש את עשו מתוך חששו שעשו ירצה לפגוע בו ובמשפחתו. דברנו על נושא האחריות, וכן על דמות המנהיג העומד ראשונה אל מול פני הסכנה. יעקב משתחוה לעשו שבע פעמים, וכך נותן לו כבוד ומנסה לרכך את כעסו. בזמן הפגישה מחבק עשו את יעקב ומנשקו. זיהינו את הנקודות מעל המילה "וישקהו" ולהביא את דברי מדרש רבה: "מלמד שלא בא לנשקו אלא לנושכו, ונעשה צווארו של אבינו יעקב של שיש, וקהו שיניו של אותו רשע. ומה תלמוד לומר: ויבכו? אלא זה בוכה על צווארו, וזה בוכה על שיניו".

למדנו כי אף-על-פי שבתחילה מסרב עשו לקבל את המנחה, לבסוף הוא נעתר ולקח אותה. מכאן ניתן לראות את החומריות שבה נמצא עשו. עשו רוצה ללכת עם יעקב, אך יעקב מסרב בנימוס. ראינו לאור פירושו של רש"י – כי יעקב מסרב מתוך חשש שעשו יפגע בו בהמשך: "אמר: אם דעתו לעשות לי רעה, ימתין עד בואי אצלו, והוא לא הלך".

בסוף הפרק למדנו על הגעתו של יעקב לשכם ועל קניית השדה במאה קשיטה. הסברנו כי קשיטה היא שם של מטבע עתיק – או כפי שמפרש אונקלוס: זו מילה נרדפת לכבשה, שכן אף הכבשים שימשו כאמצעי תשלום.

הרחבנו על מקומות נוספים שנקנו בכסף: מערת המכפלה, חלקת השדה בשכם וגורן ארוונה היבוסי; וראינו את מקומם הגיאוגרפי של מקומות אלו היום.

פרק לד – מעשה דינה

את הפרק למדנו בקצרה. דברנו על התנהגותם של שמעון ולוי. ראינו כי גם יעקב חושש, שכתוצאה ממעשה זה עלולים הגויים להתאסף ולהילחם בו ובמשפחתו ולהשמידם: "וַיֹּאמֶר מִתִּי מִסְפָּר, וַנֶּאֱסָפוּ עָלַי וְהָכֹנִי, וְנִשְׁמְדָתִי אֲנִי וּבֵיתִי".

פרק לה

פסוקים	הנושא
א-טו	יעקב בבית אל.
טז-כ	לידת בנימין ומות רחל.
כא-כט	יעקב מגיע לחברון ומות יצחק.

בפרק למדנו על הליכת יעקב ומשפחתו לבית אל ובניית המזבח שם. למדנו כי בעקבות הריגת אנשי שכס על-ידי שמעון ולוי היה חשש מנקמת הגויים, אך הקב"ה שומר על יעקב ומשפחתו ומפיל עליהם פחד: "וַיְהִי חֶמֶת אֱלֹקִים עַל הָעַרְסִים אֲשֶׁר סָבִיבוֹתֵיהֶם וְלֹא רָדְפוּ אַחֲרַי בְּנֵי יַעֲקֹב".

בהמשך הפרק למדנו על מות דבורה, מינקת רבקה. ראינו כי דבורה נשלחה על-ידי רבקה לקרוא ליעקב בנה לחזור, כפי שהבטיחה לו טרם יציאתו לחרן: "וַעֲתָהּ, בְּנִי, שָׁמַע בְּקֻלִּי וְקוּם בָּרוּחַ לְךָ אֶל לְבֶן אָחִי חָרָנָה... וְשָׁלַחְתִּי וּלְקַחְתִּיךָ מִשָּׁם" ולמדנו על חשיבות קיום הבטחות.

למדנו כי הקב"ה מחליף את שמו של יעקב לישראל, כפי שאכן בישר לו המלאך שנאבק עמו במעבר יבוק, ובכך מעיד עליו כי הוא ישר עם האל וכי אכן הברכות הגיעו לו בדין. בנוסף מעניק הקב"ה ליעקב את ברכת הזרע: "פְּרָה וַרְבָּה גֹי וְקָהַל גֹּיִם יְהִי מִמֶּךָּ וּמְלָכִים מִחֲלָצֶיךָ יֵצְאוּ"; ואת ברכת הארץ: "וְאֵת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לְאַבְרָהָם וּלְיִצְחָק לְךָ אֶתְנַנָּה וּלְזֶרְעֶךָ אַחֲרַיךָ אֶתֵּן אֶת הָאָרֶץ" – אותן ברכות שקיבלו אבותיו אברהם ויצחק – וכך ברור לכל כי יעקב הוא הבן הממשיך.

בהמשך הפרק למדנו על הולדת בנימין ופטירת רחל. למדנו על מות רחל וראינו את דעת המדרש בבראשית רבה פרשה ע"ד סימן ד: "למה מתה רחל תחילה?... על דעתה דרבי יוסי לא מתה אלא מקללתו של זקן, שנאמר 'עַם אֲשֶׁר תִּמְצָא אֶת אֱלֹהֶיךָ לֹא יִחְיֶה', דהיינו מות רחל מתה קשור לדברי יעקב ללבן בזמן שחיפש את פסליו: "עַם אֲשֶׁר תִּמְצָא אֶת אֱלֹהֶיךָ לֹא יִחְיֶה" (פרק לא לב).

את הפרק סיימנו במות יצחק וראינו כי יעקב ועשו השלימו וקברו יחדיו את יצחק אביהם.

פרשת וישב

פרק לו

פסוקים	הנושא
א-יא	חלומות יוסף ושנאת האחים.
יב-יז	שליחות יוסף אל האחים.
יח-כד	האחים רוצים להמית את יוסף ומשליכים אותו לבור.
כה-ל	מכירת יוסף.
לא-לה	הבשורה ליעקב על מות יוסף.
לו	מכירת יוסף לפוטיפר שר הטבחים.

פתחנו בתיאור היחסים בין יוסף לאָחיו וראינו את הבעייתיות בהם. הסברנו על-פי רש"י, כי יוסף דואג לאָחיו בני השפחות, ולכן מביא את דיבת אָחיו בני לאה לאביו על כך שהם פוגעים בהם ומבזים אותם. שוב הזכרנו שעוול לא מתקנים בעוול נוסף, ולכן הפתרון של הבאת דיבת האחים רעה אינו פתרון רצוי. ראינו כי ניתן היה ללכת לדבר עם האחים הגדולים ולהסביר להם במה הם טועים, לנסות להתרחק מהם וכד'.

בהמשך הפרק למדהו על חיבתו של ישראל את יוסף, מכיוון שהוא בן הזקונים שלו. הסברנו את המושג "בן זקונים" כפי הפשט – הילד שנולד לו כשהיה מבוגר; הבאנו גם את שני פירושי הנוספים של רש"י: 1. שתווי פניו היו דומים לתווי פניו של יעקב; 2. שהוא היה הבן הקרוב לאביו, ולו העביר את כל תורתו וחוכמתו.

זיהינו את הסכנה הטמונה בחיבה יתרה זו: קנאת האחים. ישראל עושה ליוסף כתונת פסים, אך דבר זה גורם לאחים לשנוא אותו עד כדי כך, שהם אינם יכולים דַּבְּרוּ לְשָׁלֵם. ניתן למדנו את הסברו של הרב יואל בן-נון: כתונת פסים, פירושה כתונת בעלת שרוולים ארוכים, שלובש מי שלא צריך לעבוד עקב תפקידו או מעמדו.

למדנו גם את הרעיון המופיע בדברי רש"י: "ולא יכלו דברו לשלום - מתוך גנותם למדנו שבחם, שלא דברו אחת בפה ואחת בלב". כלומר, אף שהמעשה הוא שלילי – שאין הם מדברים עם אחיהם יוסף – לפחות פיהם ולבם שווה, והם לא מציירים עצמם כאוהביו, ובלבם שונאים אותו.

בהמשך הפרק למדנו על חלומות יוסף וראינו את המשותף להם: בשניהם יוסף הוא במרכז, והאחים משתחווים לו; ואת השוני ביניהם: בחלום הראשון רואה יוסף רק אלומות, המייצגות אותו ואת האחים, ואילו בחלום השני הוא רואה את הירח והכוכבים משתחווים לו. כלומר בחלום הראשון לא היה ברור שמשתחווים ליוסף, אבל בחלום השני הדבר ברור. כמו כן בחלום השני מייצגים השמש והירח את ההורים – מה שלא הופיע בחלום הראשון. ראינו את הפרטים השונים בחלומות. למדנו על כך שיעקב גוער ביוסף: "וַיַּגְעַר בוֹ אָבִיו וַיֹּאמֶר לוֹ מָה הַחֲלֹם הַזֶּה אֲשֶׁר חָלַמְתָּ הֲבֹא נִבּוֹא אֲנִי וְאַחִיךָ לְהִשְׁתַּחֲוֹת לָךְ אֲרָצָה?" הסברנו כי גערת ישראל ביוסף היא כדי להפחית את המתח והשנאה בין האחים לבין יוסף, אך גם הוא מבין כי אלה חלומות נבואיים שעתידיים להתגשם, ולכן הוא "שָׁמַר אֶת הַדְּבָר".

בהמשך ראינו את האחים מתרחקים מחברון לכיוון שכם. ניתן לנסות ולברר עם התלמידים: מדוע? מה הרגישו האחים נוכח אהבתו של ישראל את יוסף? הסברנו כי ייתכן כי האחים חשו שיוסף הוא הבן הנבחר והם הדחויים, כפי שאכן קרה בדורות הקודמים.

האחים בוחרים ללכת דווקא לשכם המסמלת בעבורם את המחלוקת עם אביהם – הוא חשב כי מה שעשו לאנשי שכם לא היה נכון, כפי שראינו בפרק ל"ד, וכפי שמסביר רד"ק: "הרחיקו מאביהם להנאת עצמם לאכול ולשתות ולעשות כרצונם בשכם, ולא היו יראים מאנשי שכם שהרגו אנשיה ושללו העיר והיו בוטחים באל ואנשי הארץ היו יראים מהם".

ראינו כי יוסף נענה לבקשת אביו: "הֲלוֹא אֲחִיךָ רָעִים בְּשַׁכֶּם, לָכֵן וַאֲשַׁלְחֶךָ אֲלֵיהֶם". אף שהוא מודע לשנאת האחים, הוא מכבד את אביו ונענה בשמחה לבקשתו. הרחבנו על מצוות כיבוד הורים. והבאנו את דברי המשנה במסכת פאה פרק א משנה א: "אֵלּוּ דְּבָרִים שְׁאֵדָם אוֹכֵל פְּרוֹתֵיהֶם בְּעוֹלָם הַזֶּה, וְהִקְרָן קִיּוּמָתָם לוֹ לְעוֹלָם הַבָּא: כְּבוֹד אָב וָאִם, וְגִמְלוֹת חֲסִידִים, וְהַבָּאָת שְׁלוֹם בֵּין אָדָם לְחֻבְרוֹ וְתִלְמוּד תּוֹרָה כְּנֶגֶד כָּלֶם".

דברנו על הדבקות במטרה שמפגין יוסף: הוא לא מוצא את אחיו בשכם, אך לא מתייאש וממשיך לחפש עד שמוצא אותם בדותן. ניתן להביא את דברי המדרש, המסביר כי האיש המגלה לו כי אחיו רועים בדותן הוא גבריאל המלאך, שעושה את שליחות ה' כדי שיוסף יגיע אל אחיו ולבסוף יגיע למצרים.

למדנו על פגישת האחים עם יוסף, וראינו כיצד ראובן, הבכור, לוקח אחריות ומנסה להציל את יוסף על-ידי ההצעה לזרוק אותו לבור, ובהמשך לבוא ולהצילו. בהמשך ראינו את הצעת יהודה: אף הוא מנסה לעדן את המצב ומציע למכור את יוסף, ולא להורגו. זו ההזדמנות לדבר עם התלמידים על דמות המנהיג: יכולתו של היחיד לשכנע את הרוב ולהביא למציאות טובה ומתוקנת יותר.

ראינו את יחס האחים לכתונת יוסף: "וַיַּפְשִׁטוּ אֶת יוֹסֵף אֶת כְּתֹנֶתוֹ, אֶת כְּתֹנֶת הַפָּסִים אֲשֶׁר עָלָיו": האחים מזהים בכתונת את הגורם למצב הקשה.

למדנו על מכירת יוסף, והסברנו על-פי פשט הפסוקים כי לאחר זריקת יוסף אל הבור ישבו האחים במרחק רב לאכול, ולכן לא ראו את שיירת המדיינים שהתקרבה אל בור המים, גילתה שם את יוסף והעלתה אותו מהבור. האחים תכננו למכור אותו לישמעאלים. כשהגיע ראובן אל הבור, יוסף כבר לא היה בו, ולכן הוא חוזר בבהלה אל אחיו: "וַיֹּאמֶר הַיֵּלֶד אֵינֶנּוּ וְאֲנִי אָנֹכִי בָּא?" בהמשך נמכר יוסף לישמעאלים.

בהמשך לוקחים האחים את כתונת יוסף, טובלים אותה בדם תיש ומראים אותה ליעקב. הוא חושב שיוסף, בנו האהוב, נטרף, ומסרב להתנחם. למדנו מדוע לא סיפרו האחים ליעקב מה עשו, ולמדנו על הקושי להתוודות על חטא ועל החשיבות של לקיחת אחריות על המעשים שלנו ולנסות לתקן אותם.

פרק לח

פסוקים	הנושא
א-ה	יהודה עוזב והולך להקים משפחה.
ו-יא	נישואי בניו של יהודה ומותם ; שליחת תמר לבית אביה.
יב-כו	מעשה יהודה ותמר.
כז-ל	לידת פרץ וזרח.

בלימוד הפרק נתנו כמה דגשים.

התחלנו בירידת יהודה. הסברנו על-פי פירוש רש"י – שמדובר על ירידתו של יהודה מדרגתו כמנהיג המשפחה, לאחר שהאחים הבינו עד כמה פגעו וציערו את יעקב אביהם בכך ש"העלימו" ממנו את בנו יוסף.

יהודה מנסה להקים משפחה. הוא נושא אישה ונולדים לו שלושה ילדים, אך ראינו כי הוא לא מוצא נחת: שני בניו, ער ואונן, עושים הרע בעיני ה', וכתוצאה מכך הם מתים. יהודה חושש כי מות הבנים קשור לתמר כלתו, ולכן מסרב לתת את שלה, בנו השלישי, לתמר כאישה, ומתרץ את הדבר בגילו הצעיר. הוא מציע לתמר לחזור לבית אביה ולהמתין עד שיגדל שלה, והיא עושה כבקשתו.

לאחר שנים מתאלמן יהודה ויוצא לגזוז את צאנו. תמר ראתה שאין הוא מקיים את הבטחתו, ולכן היא מתחפשת ונפגשת עמו, והוא אינו מזהה אותה כתמר כלתו. ממפגש זה נולדים פרץ וזרח. יהודה הבין כי שגה כאשר לא נתן את שלה לתמר; הוא לוקח אחריות על מעשיו ואומר: "צִדְקָה מִמֶּנִּי, כִּי עַל בֶּן לֹא נִתְּתִיָּה לְשָׁלָה בְּנִי".

ואכן, מִפְּרֵץ יצאה המלכות לישראל, ומזרעו נולד דוד, כפי שמתואר במגילת רות.

פרק לט

פסוקים	הנושא
א-ו	הצלחת יוסף בבית פוטיפר.
ז-כ	יוסף ואשת פוטיפר.
כא-כג	הצלחת יוסף בבית הסוהר.

בפרק למדנו על הגעת יוסף למצרים. יוסף נמכר לפוטיפר, שר הטבחים – האחראי על ההוצאות להורג. ראינו כיצד מסייע ה' ליוסף והוא מתקדם עד למעמד, שפוטיפר מפקיד בידו את כל ביתו ורכושו. זו ההזדמנות לדבר עם התלמידים על הסכנות הכרוכות בהצלחה: גאווה, זלזול ושכחת ה' המסייע.

בהמשך הפרק למדנו כי יוסף לא מסתנוור מהעוצמה שניתנה בידו. הוא דוחה את הצעת אשת פוטיפר, וממשיך להיות נאמן לדרכו, לה' ולאדונו פוטיפר. זו הזדמנות לדבר על תכונותיו של יוסף, שבזכותן זכה לתואר "יוסף הצדיק", ועל עמידתו בניסיון. יוסף מוכן לשלם מחיר יקר, ואף להיזרק לכלא, על עמידתו על עקרונותיו. (לא עסקנו במעשה אשת פוטיפר ובהאשמותיה, אלא רק בסיפור המסגרת).

הרחבנו על תחושותיו של יוסף. הוא עלה למדרגת עבד בכיר בבית פוטיפר – והנה נשמטת הקרקע תחת רגליו, והוא מוצא את עצמו בבית הכלא בגלל עלילת שווא. יוסף לא מאבד את אמונתו ולא מרים ידיים, אלא "אוסף את עצמו" ומתחיל להתקדם מחדש. דברנו על הדרך להתמודד עם קשיים וכשלונות וללמוד מיוסף איך לא להתייאש, אלא להתחיל להתקדם מחדש.

סיימנו בכך שגם בבית הסוהר נותן ה' את חן יוסף בעיני שר בית הסוהר, וגם שם מתקדם יוסף: שר בית הסוהר סומך על יוסף, ממנה אותו לאחראי על כל האסירים ולא מתערב בהחלטותיו.

פרק מ

פסוקים	הנושא
א-ח	שר המשקים ושר האופים מושלכים לכלא.
ט-יט	חלומות שר המשקים ושר האופים ופתרונותיהם.
כ-כג	התגשמות חלומות שר המשקים ושר האופים.

בפרק למדנו איך ממשיך יוסף להתקדם גם בכלא. בתחילה הוא משרת את שר המשקים ושר האופים, ולבסוף הופך לאיש סודם ופותר את חלומותיהם. ראינו כי יוסף ממשיך בדרכו ומקדש שם שמים, וכשם שאמר לאשת פוטיפר: "וַיֹּאמֶר אֶעֱשֶׂה הָרְעָה הַגְּדֹלָה הַזֹּאת וְחָטְאתִי לְאֱלֹקִים" – כך גם כאן מסביר יוסף לשר המשקים ולשר האופים הזועפים: "הֲלוֹא לְאֱלֹקִים פָּתַרְנִים". יוסף, שכבר התנסה בנפילות רבות, מבין וזוקף את הצלחתו לזכות ה'.

למדנו על חלומות שר המשקים ושר האופים. פענחנו את החלומות תוך בדיקה מדוקדקת של תיאוריהם: שר המשקים רואה בחלומו את עצמו משרת את פרעה – ואילו שר האופים רואה בחלומו כי הוא לא שומר כראוי על מאכל פרעה, ולכן העוף אוכל ממנו. בזה, למעשה, נעוץ ההבדל בפתרון החלומות. בהמשך ראינו כיצד פותר יוסף את החלומות.

הדגשנו את בקשת יוסף משר המשקים: "כִּי אִם זָכַרְתִּי אֶתְךָ כְּאִשֶּׁר יִיטֵב לְךָ וְעָשִׂיתָ נָא עִמָּדִי חֶסֶד וְהִצַּרְתָּנִי אֶל פְּרֵעָה וְהוֹצֵאתָנִי מִן הַבֵּית הַזֶּה". יוסף תולה תקוות בשר המשקים. דנו האם בקשה זו מוצדקת או לא? עד כמה צריך לסמוך על הנס? והאם זה בסדר לפנות לעזרת שר המשקים? ראינו כי לבסוף שכח שר המשקים ולא קיים את הבטחתו. דיברנו על החשיבות של קיום הבטחות, וכן על דרכי התמודדות עם אכזבה.

סיימנו את הפרק בהתממשות החלומות: ביום ההולדת של פרעה הוא חנן את שר המשקים והחזירו לתפקידו – ואילו את שר האופים תלה.

פרשת מקץ

פרק מא

פסוקים	הנושא
א-יג	חלומות פרעה וחיפושיו אחר פתרוניותיהם.
יד-לב	יוסף פותר את חלומות פרעה.
לג-לז	יוסף מייעץ לפרעה כיצד עליו לנהוג.
לח-מו	פרעה ממנה את יוסף כמשנה למלך וכאחראי להתמודדות עם הרעב.
מז-נז	שבע שנות השבע ותחילת שנות הרעב.

בפרק למדנו על חלומות פרעה: פרעה חולם חלום ורואה בו שבע פרות יפות ובריאות עולות מהיאור ורועות באחו. אחריהן עולות שבע פרות רזות ואוכלות את שבע הפרות השמנות. בהמשך חולם פרעה חלום נוסף, ובו שבע שיבולים מלאות עולות בגבעול אחד, ולאחריהן שבע שיבולים דקות ושדופות עולות ובולעות את השיבולים הבריאות והמלאות. כשפרעה מתעורר ומספר לחרטומיו את חלומותיו, הם אינם יודעים לפתור אותם.

שר המשקים מספר לפרעה כי כשהיה בכלא, פתר לו את חלומו נער עברי. הסברנו, על-פי פירוש רש"י, כי אף-על-פי ששר המשקים מספר לפרעה על יוסף, הוא משתדל לדבר בגנותו ולטעון כי הוא צעיר, וכן אינו שולט בשפה המצרית, ולכן אינו ראוי לגדולה. דברנו על נושא לשון הרע והבהרנו את המושגים "רכילות", "לשון הרע" ו"מוציא שם רע". על-פי דברי הרמב"ם, הלכות דעות פרק ז, "רכיל" הוא ההולך כרוכל מאדם לאדם ואומר: כך אמר עליך פלוני, וכך דיבר עליך אלמוני, אף-על-פי שדבריו אמת, ואין בכוונתו להזיק לחברו ולגנותו. "לשון הרע" הוא המספר דברי אמת בגנותו של חברו, כלומר אין האיסור בזה שהוא משקר, אלא האיסור בכך שהוא מפרסם את קלונו של חברו. "הוצאת שם רע" – זה האומר שקרים בגנותו של חברו. ראינו מה הסכנות שבדבר וכיצד ניתן להימנע מהן.

למדנו על צניעותו של יוסף: הוא אומר לפרעה כי לא הוא הפותר את חלומותיו, אלא ה' "אֱלֹקִים יַעֲנֵה אֶת שְׁלוֹם פְּרַעֲה". יוסף מספר לפרעה את פתרון חלומותיו. פרעה מתרשם מפתרונות יוסף ומיד ממנה אותו לתפקיד המשנה למלך ומפקיד בידיו את האחריות להתארגנות לקראת שנות הרעב. פרעה משנה את שם יוסף ל"צפנת פענח". הסברנו את משמעות שם זה מפענח = פותר, צפונות – דברים נסתרים, חלומות. ראינו כי פרעה נותן לו לאישה את אסנת בת פוטי פרע, כוהן און.

בהמשך למדנו כי ליוסף נולדים שני בנים: מנשה ואפרים. הסברנו את משמעות השמות מְנַשֶּׁה – "כִּי נִשְׁנִי אֱלֹקִים אֶת כָּל עַמְלִי וְאֶת כָּל בֵּית אָבִי", כלומר יוסף מודה לה' כי השכיח ממנו את כל הסבל שעבר. אֶפְרַיִם – "כִּי הִפְרֵנִי אֱלֹקִים בְּאֶרֶץ עֲנִי", כלומר יוסף מודה לה' כי סייע לו ונתן לו להתפתח במצרים.

בסיום הפרק למדנו על התחלת שבע שנות הרעב ועל תפקידו של יוסף: "וַיֵּשְׁבֶר לְמִצְרַיִם", כלומר, יוסף מוכר יבול למצרים.

פרק מב

פסוקים	הנושא
א-כח	יעקב שולח את בניו למצרים לקנות אוכל בגלל הרעב.
ה-כח	האחים יורדים לקנות אוכל במצרים ונפגשים עם יוסף.
כט-לח	האחים חוזרים לכנען ומספרים ליעקב את כל מה שקרה להם.

בפרק למדנו על ירידת האחים למצרים במצוות יעקב אביהם כדי לקנות מזון. הסברנו לאור פרושו של רש"י, המסביר מדוע בפסוק ג' נקראים האחים "אֶחָי יוֹסֵף" – ולא "בני יעקב": האחים מצטערים על מכירת יוסף ומתכננים, בזמן שירדו למצרים לקנות אוכל, לחפש את יוסף אחיהם ואף לפדות אותו תמורת כל סכום שידרשו מהם. דברנו על נושא החרטה והחזרה בתשובה. ניתן לשאול את התלמידים כיצד לפי דעתם מרגישים האחים, כאשר הם רואים את ייסוריו של יעקב, הממאן להתנחם, ומכאן לנסות ולהבין את רצון האחים למצוא את יוסף במצרים ולפדותו.

ראינו כי יעקב מסרב לשלוח את בנימין עם האחים. ראינו כי לאחר היעלמות יוסף בנימין הוא הבן היחיד שנשאר מרחל, אשתו האהובה של יעקב, ולכן הוא שומר עליו.

האחים מגיעים למצרים. מכיוון שהם רוצים לחפש את יוסף, וכן מטעמי זהירות, הם לא נכנסים בשער אחד, אלא כל אחד מהם נכנס בשער אחר. הם מגיעים לפני יוסף. הוא מזהה אותם, אך הם לא מצליחים לזהות אותו מכיוון שהתבגר וראינו כמצרי. יוסף מאשים את האחים שבאו לרגל במצרים, וזו הסיבה בגללה הם נכנסו משערים שונים, אך האחים מנסים להסביר לו כי הם מחפשים את אחיהם האובד. יוסף אומר לאחים שכדי לדעת אם דבריהם אמת, עליהם להביא את אחיהם הקטן, שעליו סיפרו כי הוא נשאר בבית עם אביו. למדנו מהי הסיבה האמיתית, שבגללה רוצה יוסף שבנימין יגיע למצרים, הוא מעוניין שאחיו הצעיר יישאר אתו במצרים או שהוא רוצה לבחון את האחים אם באמת שבו בתשובה שלמה והם מוכנים לדאוג לבנימין, שאינו אחיהם מאם.

יוסף אוסר את האחים ומשאירם בכלא שלושה ימים. האחים משוחחים ביניהם ומבינים, כי מה שקורה להם קשור למכירת יוסף. למדנו על לקיחת האחריות של האחים ועל הבעת החרטה שלהם. דיברנו על המשמעות של לקיחת אחריות על מעשים, ואיך ניתן לעשות זאת.

למדנו כי לבסוף משאיר יוסף רק את שמעון בכלא, ואת האחים משלח לביתם כדי להביא את המזון למשפחותיהם. הוא מצווה על עבדיו לשים את כספם של האחים בשקים המלאים מזון ומשלחם. בדרך, במלון, מגלה אחד האחים את הכסף, והם מתחילים לדאוג.

זיהינו שיוסף לא פוגע באחים, אלא משלחם בכבוד, ואינו נוקם בהם על מעשיהם. יוסף מבין כי זהו שלב בהתגשמות חלומותיו: החלום הראשון התקיים, שכן אחיו הגיעו למצרים והשתחוו לו. עכשיו נותר שיתממש החלום השני, ובו תגיע כל המשפחה.

כשחוזרים האחים לביתם, הם מספרים ליעקב כי השליט המצרי האשים אותם בריגול, וכי הוא ביקש שיביאו את אחיהם הקטן, כדי שיידע שהם דוברי אמת. כשהאחים פותחים את שקיהם, הם מוצאים בשקים את כספם, ועכשיו עלולים להאשים אותם בגנבה.

למדנו כי יעקב מסרב לתת להם את בנימין, כי הוא חושש שיקרה לבנימין משהו רע, והוא יאבד גם אותו.

כאשר נגמר האוכל בבית והרעב מתגבר, רוצים האחים לרדת למצרים. ראובן מנסה לקחת אחריות ואומר ליעקב שאם לא יחזיר את בנימין, הוא יכול להרוג את שני בניו. יעקב לא מקבל את הצעתו. הסברנו את הסיבה, שבגללה דחה יעקב את הצעת ראובן – מכיוון שבני ראובן הם נכדיו וחשובים לו לא פחות מבניו.

פרק מג

פסוקים	הנושא
א-טו	יעקב מבקש מבניו לשוב למצרים לקנות אוכל.
טז-לד	האחים נפגשים עם יוסף.

בפרק למדנו את כל הדו-שיח בין יעקב לאחים. יעקב מבקש מהאחים לרדת בשנית למצרים, אך הם מסרבים. למדנו את הסיבה לסירובם: יהודה טוען כי השליט המצרי אמר, שהם יכולים לחזור רק אם יביאו אתם את אחיהם הקטן, ולכן אין טעם לרדת בלעדיו. זיהינו את הבטחת יהודה – האומר ליעקב שהוא יהיה אחראי להחזיר את בנימין. וראינו שכאשר יהודה לקח אחריות מלאה על בנימין, יעקב נעתר להפצרות. יעקב מסכים שבנימין יירד עם האחים. הוא אומר לאחים להביא לשליט המצרי מ"זמרת הארץ" – מהדברים המשובחים שבארץ, שעליהם שמחים ואומרים זמרה, כפי שמביא רש"י בפירושו: "מזמרת הארץ – מתורגם מדמשבח [מהמשובח] בארעא [בארץ], שהכל מזמרים עליו כשהוא בא לעולם". כמו כן אומר יעקב לאחים להחזיר למצרים את הכסף שמצאו בשקיהם. ניתן לדון עם התלמידים על הסיבה לשליחת המתנות, וראינו כי זו דרכו של יעקב לרכך את הצד שכנגד. זיהינו עם התלמידים כי כך הוא נהג גם כלפי עשו אחיו.

הסברנו את הביטוי "זמרת הארץ", השורש ז.מ.ר. – חתך. הסברנו כי זָמַר – שָׁר, חתך את הצלילים בפיו והפך אותם למנגינות בחיתוך שפתיו.

בהמשך הפרק למדנו על הגעת האחים למצרים ופגישתם עם יוסף. הם מפחדים וחושבים שהובאו לבית יוסף כדי לפגוע בהם. הם מסבירים לאחראי על בית יוסף כי החזירו את הכסף שמצאו בשקיהם, אך זה אומר להם שהכסף שמצאו הוא מתנה מאת אלוקיהם. כאשר מגיע יוסף הביתה, הוא יושב לאכול עם האחים. הוא שואל אותם מה שלום אביהם ואם עודנו חי. כשרואה יוסף את בנימין, הוא פורש לחדרו לבכות, כדי שהאחים לא יראו אותו בוכה.

כשחוזר יוסף, הוא יושב ואוכל עם האחים, ולבסוף אף מעניק להם מתנות, ולבנימין נותן את המתנה הגדולה ביותר.

פרק מד

פסוקים	הנושא
א-יז	תעלומת גביע הכסף.

בפרק למדנו על תכניתו של יוסף – כיצד לנהוג באחיו בנימין. הוא מבקש מהאחראי על ביתו למלא את שקי האנשים במזון רב ולשים את כספם בשקים. את גביע הכסף שלו מצווה יוסף לשים בשקו של בנימין. ניתן לעורר דיון עם התלמידים: מה מנסה יוסף לעשות? מדוע הוא מבקש לשים את הגביע בשקו של בנימין? ראינו כי הוא בוחן אם האחים אכן תיקנו את דרכם ומוכנים לעזור ולדאוג לבנימין – אף שהוא מאם אחרת, בנה של רחל. כפי שמפרש האברבנאל על התורה, "עוד נשאר ספק בלבו האם היה להם אהבה עם בנימין, או אם היו עדיין שונאים את בני רחל אמו. ולכן רצה להביא את בנימין בפרט בניסיון הגביע ולראות אם ישתדלו להצילו"; ואם יתברר לו שהם לא תיקנו את דרכם אלא יפקירו את בנימין לגורלו, יישאר בנימין אתו במצרים והוא ידאג לו.

למדנו שחזרה בתשובה שלמה היא כאשר מגיעים לאותו המצב כמו בזמן החטא, ומצליחים להתגבר ולא לחטוא. לכן בודק יוסף את אחיו: האם גם לבנימין הם יתייחסו באותו אופן שהם התייחסו אליו – ויהיו מוכנים שיילקח לעבדות – או שמא תיקנו את דרכם וחזרו בתשובה, ולא יהיו מוכנים לוותר על בנימין? ניתן לשאול את התלמידים מה, לפי דעתם, יקרה, להעלות את האפשרויות השונות, ובהמשך לקרוא את הפסוקים ולזהות כי האחים לוקחים אחריות: לאחר מציאת הגביע בשקו של בנימין חוזרים כולם למצרים ומוכנים להיות עבדים. כך מתגלה לנו כי אכן הם תיקנו את דרכם.

פרשת ויגש

פרק מד

פסוקים	הנושא
יח- לד	נאום יהודה בפני יוסף.

בפרק למדנו על נאומו של יהודה.

יהודה מפגין מנהיגות: הוא לוקח אחריות ופונה בנאום נרגש לשליט המצרי. חילקנו את הנאום לשלושה חלקים. בחלק הראשון, פסוקים יח-כג, חוזר יהודה על מה שכבר ידוע גם ליוסף: המפגש הראשון ביניהם. בחלק השני, פסוקים כד-כט, מספר יהודה על מה שהתרחש בכנען בבית יעקב. בחלק השלישי, פסוקים ל-לד, מתגלה יהודה בשיא תפארתו: הוא לוקח אחריות ומציע שהוא יהיה עבד במקום בנימין. ראינו שיהודה לא מתווכח עם השליט המצרי לגבי גנבת הגביע. והסברנו כי האחים מבינים שזה חלק מעונשם על מכירת יוסף, ולכן מטרותו של יהודה לנסות ולפנות ללבו של השליט המצרי, כדי שיסכים לשחרר את בנימין ויהיה מוכן לקבלו עבד תחתיו. ספרנו שמונה פעמים בהם קורא יהודה בנאומו לעצמו "עבדך", כדי לתת כבוד לשליט המצרי. כמו כן הוא פונה ללבו של השליט המצרי ומנסה לגרום לו לרחם על האב, שעלול למות מצער אם בנו לא יחזור. למדנו על תכונות המנהיג ודיברנו על לקיחת האחריות על משימות שאנו נוטלים על עצמנו, וראינו כיצד יהודה מקיים את ההבטחה שהבטיח לאביו.

פרק מה

פסוקים	הנושא
א-טו	יוסף מתגלה לאחיו.
טז-כד	הזמנת פרעה את משפחתו של יעקב למצרים.
כה-כח	האחים חוזרים לכנען ומבשרים ליעקב כי יוסף חי.

בפרק למדנו על יוסף, המחליט להיחשף ולגלות לאחיו כי הוא יוסף. ראינו שיוסף מוציא את כל הנוכחים מהחדר בזמן שהוא מתוודע לאחיו. הסברנו לאור פרושו של רש"י כי יוסף לא רצה לבייש את האחים בפני המצרים על שמכרו אותו: "לא היה יכול לסבול שיהיו מצרים נצבים עליו ושומעין שאחיו מתביישין בהודעו להם".

ראינו את גדולתו של יוסף, המוחל לאחים מחילה שלמה וגומל להם טובה תחת הרעה שעשו לו; למדנו על האיסור לנקום ולנטור; וראינו שנאסר מהתורה לא רק לנקום ולהחזיר לחבר רעה עקב רעה שהוא עשה לי, אלא אסור גם לשמור את השנאה בלב ולומר לחבר: "אני לא נוהג כמודך, ואף-על-פי שפגעת בי, אני לא אפגע בך".

למדנו על תגובת האחים. האחים המופתעים מפחדים מאוד מפני יוסף ולא מצליחים לדבר. יוסף מרגיע אותם ואומר להם, שהמעשה שהם עשו היה למעשה רצון ה'. הוא מסביר להם כי אלוקים ייעד לו כמה תפקידים: לאסוף מזון כדי שיהיה אוכל במצרים לכל מי שירעב; לדאוג שלאחיו ולמשפחותיהם יהיה מזון בשנות הרעב; ולהיות יועץ פרעה ולאחראי על כל ביתו.

יוסף מספר לאחיו שעברו כבר שנתיים של רעב, אך לפניהם עדיין חמש שנים נוספות. לכן הוא מבקש מאחיו למהר לכנען ולהזמין את אביו לבוא לגור עם משפחתו במצרים, והוא ידאג לכל פרנסתו. יוסף מחבק ומנשק את אחיו, ורק לאחר מכן הם מדברים אתו.

בהמשך למדנו על הזמנת פרעה את יעקב ומשפחתו לגור במצרים. יוסף שולח עגלות ממצרים כדי להביא את הילדים והנשים, ומבקש מאחיו לא לריב זה עם זה בדרך חזרה לכנען. הסברנו לאור פרושו של רש"י שיוסף חשש שהאחים יריבו על דבר מכירתו: "היה דואג שמא יריבו בדרך על דבר מכירתו להתווכח זה עם זה ולומר: על ידך נמכר, אתה סיפרת לשון הרע עליו וגרמת לנו לשנאתו".

סיימנו את הפרק בהגעת האחים לבית יעקב לכנען ובגילוי כי יוסף חי. למדנו כי גם עכשיו מסתירים האחים מיעקב את הדרך שבה הגיע יוסף למצרים. ראינו כי האחים לא מספרים את האמת ליעקב כי דבר זה לא היה מוסיף דבר אלא רק גורע ולכן האחים לא סיפרו זאת ליעקב עד יום מותו כדי לא לצערו.

פרק מו

פסוקים	הנושא
א-ז	התגלות ה' ליעקב וירידתו למצרים.
ח-כז	שמות בני ישראל היורדים למצרים.
כח-לד	פגישת יעקב ויוסף.

בפרק למדנו על ירידת יעקב למצרים. ראינו כי יעקב חושש מפני הירידה למצרים. נלמד מדוע פוחד יעקב ונסביר, על-פי פירוש חזקוני, כי הוא פוחד לרדת למצרים, מכיוון שעל אביו יצחק אסר ה' לרדת למצרים ברעב. ניתן להביא תשובות נוספות, כגון חשש להיטמע במצרים או חשש מהלא-נודע. דברנו על נושא הפחד והחשש מדברים לא ידועים, ולהציע דרכי התמודדות עם פחדים אלו. זיהינו כי ה' מרגיע את יעקב ואומר לו שאין לו ממה לחשוש, כי ה' אתו, ובמצרים הוא יזכה להפוך לגוי גדול.

בהמשך הפרק נמנו היורדים למצרים. זיהינו את מספר היורדים: שבעים נפש.

בסוף הפרק למדנו על פגישת יעקב ויוסף. ראינו כי יוסף בעצמו רותם את הסוסים למרכבה. נלך לאורו של רש"י, המסביר כי יוסף עשה זאת כדי להזדרז לפגוש את אביו. דברנו על חשיבות מצוות כיבוד הורים. השוונו את המקרה גם לסיפור אברהם, המזדרז לקיים את ציווי ה' בפרשת העקדה – ממהר לחבוש את חמורו ללא עזרת נעריו – ולהדגיש את חביבות קיום המצוות.

ראינו כי המפגש מתואר במילים קצרות. ניתן להרחיב את הנושא עם התלמידים ולהעלות רגשות ותחושות, שלפי דעתם קרו במפגש המרגש. כן ניתן לעשות עם התלמידים בכיתה הצגה על הנושא.

פרק מז

פסוקים	הנושא
א-יב	יוסף מפגיש את משפחתו עם פרעה, ויעקב מברכו.
יג-כז	הרעב הכבד במצרים.

בפרק למדנו על הגעת יעקב ומשפחתו למצרים. יוסף מציג את אחיו לפני פרעה ומקבל את רשותו שישבו בארץ גושן. בהמשך נפגש יעקב עם פרעה ומברך אותו. הסברנו על-פי פירוש רש"י, כי ברכת יעקב היתה שהנילוס, ממנו מקבלת מצרים מים, יתברך ויעלה לקראת פרעה, וכך יושקו שדותיהם של המצרים, והם לא יצטרכו להתאמץ ולשאוב מים להשקיה. למדנו כי הנילוס הוא מקור המים המרכזי שממנו מתקיימים במצרים והמחשנו גודלו ועוצמתו.

בהמשך למדנו על הרעב הכבד במצרים. ראינו כי יוסף מוכר מזון ומלקט את כל הכסף מהמצרים. כשנשארו המצרים ללא כסף, קונה יוסף את כל הבהמות שלהם תמורת מזון שהוא נותן להם; וכשגם הבהמות אזלו, קונה יוסף את כל אדמת מצרים. עמדנו על הנקודה שיוסף לא מנצל את מעמדו כדי להתעשר, אלא קונה את הכול בשביל פרעה, ובעצם הופך את פרעה לשליט על המצרים: כל רכוש מצרים שייך לו, והמצרים הם עבדיו.

בהמשך הפרק ראינו, על-פי פירוש רש"י, כי יוסף מעביר את המצרים מעיר לעיר, וכך הופך אותם לזרים בנחלתם החדשה, כדי שאֲחִיו לא ירגישו זרים במצרים. דברנו על גדולתו של יוסף: למרות כל הרעה שספג מאֲחִיו, אין הוא נוטר להם טינה, אלא משתדל שיהיה להם טוב – אפילו במחיר העברת כל המצרים ממקום למקום.

סיימנו את הפרק בעובדה שגם במצרים היה לכוהנים המצריים מעמד רם. הם קיבלו מפרעה מזון גם בשנות הרעב, וכך לא נאלצו למכור את רכושם ואת אדמתם.

פרשת ויחי

פרק מז

פסוקים	הנושא
כח- לא	יעקב מבקש להיקבר במערת המכפלה.

בפרק למדנו על בקשתו של יעקב להיקבר במערת המכפלה. ראינו כי הוא מבקש זאת דווקא מבנו יוסף, שהיה המשנה למלך ויכול לעשות זאת.

יעקב פונה ליוסף ואומר לו: "וְעָשִׂיתָ עִמָּדִי חֶסֶד וְאֱמֶת". זו ההזדמנות לעמוד עם התלמידים על המושג **חסד של אמת** ולראות, על-פי פירוש רש"י, שזהו חסד שעושים עם המתים, והוא נקרא כך, מכיוון שעושה הטובה לא מצפה לתשלום גמול, שהרי המת לא יכול להחזיר טובה למי שגמל לו טובה. זה אכן חסד אמיתי, ולכן הוא נקרא **חסד של אמת**.

פרק מח

פסוקים	הנושא
א-כב	יעקב מברך את יוסף ובניו לפני מותו.

בפרק למדנו על ברכת יעקב ליוסף ולבניו.

למדנו כי יוסף מגיע לבקר את אביו החולה עם בניו. והזכרנו את מצוות ביקור חולים וחשיבותה.

בהמשך למדנו כי יעקב מספר ליוסף על ההתגלות שהיתה לו בלזו, שבה הבטיח לו ה' שייצאו ממנו קהל עמים. זו הזדמנות לחזור על ברכת הזרע שעוברת מהקב"ה לאברהם וממנו ליצחק ומיצחק ליעקב.

מכיוון שמאז לא נולדו ליעקב בנים, הוא מבין שבניו של יוסף ייחשבו כחלק מבניו שלו. נקודה זו חשובה להבהרה, מכיוון שבהמשך ייתקלו התלמידים בשבטים אפרים ומנשה – אך לא בשבט יוסף. זה אפוא המקום לתת הסבר לנושא.

למדנו על שיכול ידיו של יעקב ועל הברכה: "הַמְלֵאךְ הַגָּאֵל אֶתִּי מִכָּל רָע יְבָרֶךְ אֶת הַנְּעָרִים, וַיִּקְרָא בָהֶם שְׁמֵי וְשֵׁם אָבִתִּי, אַבְרָהָם וַיִּצְחָק, וַיִּדְּגוּ לָרֹב בְּקֶרֶב הָאָרֶץ". והזכרנו שזו הברכה שאנו אומרים אותה בכל יום לפני השינה.

סיימנו בברכת הבנים: "וַיְבָרֶכֶם בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר: בְּךָ יְבָרֶךְ יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר: יְשׁוּעָה אֱלֹקִים בְּאַפְרַיִם וּבְמִנְשָׁה", שבה נוהגים לברך את הבנים בליל שבת לפני סעודת השבת.

פרק מט

ברכות יעקב לבניו לפני מותו.

זיהינו את ברכות השבטים, וזיהינו את האירורים על הדגלים, שהפכו לסמלי השבטים.

פרק נ

פסוקים	הנושא
א-יד	קבורת יעקב במערת המכפלה.
טו-כא	האחים חוששים שלאחר מות יעקב יפגע בהם יוסף.
כב-כו	מות יוסף.

בפרק למדנו על פטירת יעקב. יוסף מבקש מהרופאים לחנוט את אביו לאחר מותו. במצרים מתאבלים על יעקב במשך שבעים יום. יוסף מבקש רשות מפרעה לקבור את אביו בארץ כנען, כפי שביקש יעקב, ופרעה מסכים. מסע ההלוויה ממצרים יוצא מלווה במרכבות ופרשים. בגורן האטד עושים מספד גדול ליעקב, ולאחר מכן קוברים אותו במערת המכפלה כפי שביקש. לאחר הקבורה חוזרים כולם למצרים.

ראינו שלאחר מות יעקב חוששים האחים שיוסף ינקום בהם על שמכרו אותו. לכן הם אומרים לו שאביהם ביקש שימחל להם על חטאם, ומביעים את רצונם להיות לו לעבדים. ששומע זאת יוסף הוא בוכה, אך מרגיע את האחים ואומר להם: **"וְאַתֶּם חֲשַׁבְתֶּם עָלַי רָעָה – אֲלֵקִים חֲשַׁבָה לְטֹבָה לְמַעַן עֲשֶׂה פִּיִּם הֵאָה לְהַחֲיִית עַם רַב"**. למדנו כי יוסף אכן מחל לאחים בלב שלם, והוא מבין כי הכול היה מאת ה' לטובה כדי לסייע לכולם בשנות הרעב. דברנו על הסיבתיות הכפולה בתנ"ך: **"וְאַתֶּם חֲשַׁבְתֶּם עָלַי רָעָה – אֲלֵקִים חֲשַׁבָה לְטֹבָה"**.

סיימנו את הפרק במות יוסף בגיל 110. לפני מותו מגלה יוסף לאחיו כי בעתיד יעלה ה' את ישראל ממצרים וייקח אותם לכנען. הוא משביע את אחיו כי כשיבוא יום זה ייקחו גם את עצמותיו לקבורה בארץ ולמדנו על אהבת הארץ של יוסף ורצונו העז להיקבר בה.